

Kovács Péter

Kisebbségvédelem az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában*

1. Az első négy évtized visszafogottsága

A jogállamisághoz ragaszkodó államok kohéziójának erősítésére Winston Churchill ötlete alapján életre hívott Európa Tanács, s annak legfontosabb szerződése, az Emberi Jogok Európai Egyezménye, az Emberi Jogok Európai Bírósága által meghozott immár jócskán ötezer fölé csúszó számú ítéletből kialakított, evolutív judikatúrával az emberi jogok nemzetközi védelmének méltán híres, s méltán a leghatékonyabbnak tartott nemzetközi intézménye. Közismert azonban, hogy az impresszionáló méretű joggyakorlatban elenyésző számú olyan ítélet született, amely a nemzeti, nyelvi, etnikai kisebbségek ügyeivel foglalkozott volna.

Mi volt ennek az oka?

Hiszen az *Emberi Jogok Európai Egyezményének* van olyan cikke, amelyik nevében is utal az ilyen kisebbségekre, 14. cikke többek között a kisebbségekkel szembeni hátrányos megkülönböztetést is tiltja.¹ E cikk jogvédelme azonban nem autonóm jellegű, hanem csak az egyezményben vagy kiegészítő jegyzőkönyveiben tételesen rögzített joghoz kapcsolódhat. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének alapfilozófiája azonban az *egyéni jogvédelemhez*, az emberi jogok individuális felfogásához kapcsolódik, s az ún. kollektív jogok védelmét csak igen-igen korlátozottan vállalja fel.² Igaz ugyan, hogy – mindenekelőtt a kiegészítő jegyzőkönyvekben – találunk olyan jogokat³, amelyeket általában az ún. csoportjogok gyűjtőnév alatt szoktak említeni, a döntő azonban az, hogy ezekben az esetekben elméletileg is individualizálódik a sértett, aki ily módon panasszal fordulhat az Emberi Jogok Európai Bizottságához. Számos esetben a csoport, illetve nem-kormányzati szervezet *felperesi legitimációját* megalapozó egyéni sértettségi kategória, azaz az egyéni áldozati mivolt nehezen állapítható meg.

E tanulmány kereteit meghaladná annak kifejtése, hogy az ún. közvetett sértett és a potenciális sértett kategóriájának a bizottsági és bírósági judikatúrában történt elismerése mennyiben szélesítette e kört.⁴

* „A nemzetközi szervezetek szerepe a kisebbségvédelemben” c., az Európai Összehasonlító Kisebbségi Kutatások Közalapítvány által szervezett konferencián (2004. december 10-én, Budapest, Kossuth Klub) tartott előadás szerkesztett anyaga.

Tagadhatatlan, hogy a talán szűkkeblűnek minősíthető individuális megközelítés az államok által eleve könnyebben fogadható el, de az sem feledhető, hogy egyértelműen bebizonyosodott, az emberi jogvédelmi intézményi mechanizmusok közül a valóban hatékonyak eddig az individuális megközelítésre alapozódtak.

Mindenesetre tényként állapíthatjuk meg, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének 14. cikke, jóllehet gyakran került az Emberi Jogok Európai bírósága elé, csekély volt azon ügyek száma, ahol nemzeti, etnikai, nyelvi kisebbségek vagy ezekhez tartozó személyek panaszai kapcsán született volna ítélet, vagy egyáltalán ebbe a problematikába illeszkedett volna. (Ettől független kérdés az, hogy egyéb, ún. modern kisebbségek – bevándorló, homoszexuális, szektahívó stb. – esetei igen gyakran kerültek a strasbourgi bírák elé.)

Tagadhatatlan, hogy áttételesen, az ügy mögöttes lényegében azért felfeljeztet alkalmanként, hogy a büntetőeljárás garanciák hiánya vagy kegyetlen volta miatt panaszolt rendészeti fellépés nem *ex nihilo* jelent meg, hanem igenis: etnikailag színezett volt.⁵

Az egyértelmű kisebbségi ügyek – amelyeket lejjebb tárgyalunk – csekély száma ellenére születtek olyan ítéletek, amelyek alapvetően hozzájárultak az Emberi Jogok Európai Bíróságára oly jellemző jogfejlesztő ítélkezési gyakorlat tartópilléreinek megalapozásához. Így történt ez mindenekelőtt a hátrányos megkülönböztetés tilalmát előíró 14. cikk esetében. Az egyértelmű állásfoglalás itt annál is inkább elengedhetetlen volt, mivel jelentősen különbözött a 14. cikk francia⁶ és angol⁷ nyelvű szövege. Előbbi mindennemű különbségtételt tiltani látszott, utóbbi csak a diszkriminatív jellegűeket.

A 14. cikk végső soron az olyan elbánásbeli különbségtételt tiltja, mely „nélkülözi az objektív és ésszerű igazolhatóságot”⁸, vagy „ha hiányzik az ésszerű arányosság az alkalmazott eszközök és az elérni szándékozott cél között”.⁹ A *contrario* jogszerű az elbánásbeli különbségtétel, amennyiben „lényegileg különböző tények objektív értékelésén alapul, s ha a közérdektől hajtva, a közösség érdekeinek védelme és az Egyezmény által biztosított jogok és szabadságok közötti igazságos egyensúlyt is biztosítja.”¹⁰

Melyek is voltak tehát az Emberi Jogok Európai Bírósága elé került ilyen természetű¹¹ ügyek?

A *belga nyelvi ügyben*¹² hozott ítélet szövegéből már közöltünk bizonyos részleteket: ez az ítélet ugyanis nemcsak a kisebbségvédelemben minősül mérföldkőnek, hanem általában alapvető viszonyítási pont a non-diszkriminációs ítélkezési gyakorlatban. Az egyik legtöbbet idézett kvázi-precedenssé vált ez az ítélet.

A belga nyelvi ügynek a lényege a következő volt: a belgiumi etnikai *status quo* megőrzése érdekében az országot nyelvi szempontból közigazgatá-

silag már régen kettéválasztották (s utóbb ezt a folyamatot tetőzte be az 1993-as föderalista alkotmányreform), egy északi, flamand nyelvű körzetre, egy déli, francia nyelvű (vallon) körzetre, valamint a kétnyelvű brüsszeli régióra osztották, s ezeket az állam keleti övezeteiben egy német nyelvi körzet egészítette ki. Az 1930-as és 1960-as években több törvényben, illetve rendeletben azt is részletesen szabályozták, hogy az oktatásügy milyen intézményrendszerrel idomuljon ehhez a területi beosztáshoz. A 19. század második felében ugyanis egyértelművé vált, hogy a szabályozatlanság egyfajta spontán vallonizálódást eredményez.

Az oktatásügyi reformok által bevezetett megoldás alapelemei az alábbiak voltak: a kötelező, állami oktatás nyelve mindenütt a régió nyelve volt, a másik állami nyelvet kötelező jelleggel, viszonylag magas óraszámban tanították, de csak a középiskolákban. Ha a régióban a másik nyelvet anyanyelvének valló szülő gyermekét ezen a nyelven kívánta taníttatni, két lehetősége volt: *i.* egy brüsszeli iskolába vagy pedig a másik régió oktatási intézményeibe járatta gyermekét, vagy *ii.* a régióban létesített, nem a régió nyelven oktató és állami támogatást *ex lege* nem élvező magániskolába íratja be.

A benyújtott keresetek az alábbiakat panaszolták:

a. Azzal, hogy a belga állam nem támogatja olyan iskolák létesítését, amelyek nem a régió nyelven tanítanak, megsérti az egyénnek a tanuláshoz való jogát¹³, a magán- és családi élet integritásához való jogot¹⁴, illetve ezekkel kombinálva a 14. cikket.

b. Ugyanezen jogok szenvednek sérelmet akkor is, amikor a belga állam azoktól az iskoláktól is megvonja a szubvenciót, amelyek a régió nyelven oktató osztályok mellett a másik nyelven tanító osztályokat is fenntartanak.

c. A kétnyelvű Brüsszellel szomszédos, de flamand zónába tartozó hat, bizonyos mértékben már elfranciásodott helység¹⁵ különleges, átmeneti státust kapott. Itt a francia nyelven történő oktatást az óvodában és az általános iskolában 16 helyben lakó, francia anyanyelvű szülő kérésére meg kell szervezni. Ezek a könnyítések a középfokú oktatásra nem terjedtek ki, s ez a felperesek szerint szintén a fenti három cikkbe ütközött.

d. A Brüsszelen kívül lakó, de a fővárosi iskolába beiratkozott gyermek számára az oktatás nyelve az állandó lakóhely régiójának nyelve, kivéve azt az esetet, ha a családfő ezzel ellentétes „anyanyelvi nyilatkozatot” tesz, de ez utóbbi megalapozottságát egy nyelvészeti bizottságnak kell megerősítenie. A felperesek ismét a fenti három cikkre hivatkoztak keresetükben.

e. Abban az agglomerációban, amelybe a *c.* kérdéscsoportban jelzett hat helység is tartozik, működnek francia nyelven oktató és államilag szubvencionált középiskolák, de ezekbe csak a diplomáciai, konzuli képviseltek dolgozóinak a gyermekei, valamint azok a francia anyanyelvű gyermekek nyerhetnek felvételt, akiknek szülei ezekben a helységekből laknak. Az

e helységeken kívül lakó családfő, ha anyanyelve a francia, nem kérheti gyermeke felvételét ezekbe a középiskolákba, a flamand anyanyelvű szülő azonban lakóhelyétől függetlenül járathatja gyermekét a terület flamandul oktató gimnáziumaiba. (A fenti három cikk sérelmére hivatkoztak ebben az esetben is.)

f. A nem az adott régió nyelvén oktató, következésképpen nem szubvencionált magániskolák, magángimnáziumok szabadon dönthetnek a régió nyelvének oktatási tematikájáról. Ha azonban ez nem ér el egy bizonyos minimális óraszámot, úgy az állam fenntartja a jogot, hogy a gimnáziumi végbizonyítványt ne ismerje el „egyenértékűnek”. Ez csak úgy orvosolható („homologable”), ha a diák egy független bizottság előtt – a teljes tananyagból, de az általa választott nyelven – vizsgát tesz. Ez *de facto* érettségi vizsgát jelent, amelyet az állami gimnáziumok és az ajánlott nyelvi oktatási követelményeket betartó magániskolák diákjainak nem kell letenniük. Egyébként ilyen vizsga letétele nélkül is végezhet főiskolai, egyetemi tanulmányokat a jelölt, de ebben az esetben nem szerezhethet „állami”, illetve „akadémiai” fokozatot, hanem csak „tudományos” fokozatot kap. Az elnevezés félreérthetősége, illetve a magyar nyelvű szakkifejezések bevett tartalma miatt jegyezzük meg, hogy a *grade légale ou académique*, illetve a *grade scientifique* közötti különbségnek az a lényege, hogy az utóbbi típusú egyetemi diploma bizonyos közjogi, államigazgatási vonatkozású funkciók (ügyvéd, közjegyző, orvos) betöltésére nem jogosít. Ez a megkülönböztetés a felperesek értelmezésében ugyanazt a három cikket sértette.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága csak az *e.* pont alá csoportosított keresetek kapcsán állapította meg az Emberi Jogok Európai Egyezményének (ti. a 14. cikknek) a megsértését, a többi panaszt elutasította. Érvelése azon alapult, hogy az I. Jegyzőkönyv 2. cikke nem egy tevési, hanem csak tartózkodási kötelezettséget ró az államra, azaz az állam nem követ el jogsértést, amikor nem nyit, illetve nem szubvencionál iskolákat. A többnyelvű Belgiumban az elkülönülő régiókban használatos nyelveken történő oktatás megszervezése a „közérdeknek megfelelően” történt, s nem fedezhető fel kirívó aránytalanság a célok és az eszközök között. Nem ró ez a rendszer aránytalan terhet a flandriai szülőkre még akkor sem, ha gyermekeiket a déli frankofón állami iskolákba járatják. Ez járhat bizonyos „kényelmetlenséggel”, de semmiféleképpen sem jelent beavatkozást a családi életbe, egyebek között sem, mivel a szülők szabadon választják meg az iskoláztatási formát.

A hat főváros környéki község ügyében a Bíróság jogszerűnek ítélte az anyanyelvi nyilatkozat ellenőrzését, s így tulajdonképpen ugyanazt az álláspontot tette magáévá, mint amelyet az Állandó Nemzetközi Bíróság a felső-sziléziai német iskolák ügyében vallott¹⁶, azaz, hogy az állam felülbíráhatja, hogy a valóságos helyzetet tükrözi-e egy ilyen deklaráció.

A gimnáziumi végbizonyítványok „homologációjával” kapcsolatos kérdésben is a kormány érvelését fogadta el a Bíróság: célszerű az egyes régiók nyelvi egységét megőrizni, s hozzásegíteni a diákokat ahhoz, hogy elsajátítsák annak a régióknak a nyelvét, ahol laknak, és ahol feltehetően dolgozni is fognak. A vizsgarendszer az összes körülményt (vizsgadíjat, korlátlan utóvizsga-lehetőséget, bukási arányszámot) figyelembe véve nem jelent aránytalan többletterhet, s közérdekű célt szolgál.

A hat speciális státusú község középiskolaiba történő beiskolázás módszere azonban diszkriminatív, mivel a megkülönböztetés alapja valójában nem is a lakóhely, hanem a nyelvi hovatartozás, állapította meg a Bíróság, és kötelezte Belgiumot a sérelmes helyzet orvoslására.

A *Mathieu-Mohin és Clerfayt képviselők ügyének*¹⁷ lényege a belgiumi népképviselői szervek felépítésének az Emberi Jogok Európai Egyezményével való összeegyeztethetősége volt a föderalizáció előtti időszakban.

Belgium három nagy nyelvi egysége, a francia, a flamand és a német ugyanis egy-egy jogi személyiséggel is rendelkező közösséget (*communauté*) alkot, amely a kulturális, oktatási, együttműködési (ideértve a határon túlra átnyúló kulturális együttműködést is), nyelvhasználati kérdések szabályozásában bizonyos hatáskörrel rendelkezik. E kollektív személyi autonómiát a flamand közösség tanácsa (*Vlaamse Raad*), a francia közösség tanácsa (*Conseil de la Communauté française*), illetve a német etnikum képviselői testesítik meg.

Ettől elviekben kell megkülönböztetni a területi autonómia rendszerét. A frankofón területeken az önkormányzati igazgatást a vallon regionális tanács (*Conseil régional wallon*) végzi, a flamand területekre azonban az előbb említett flamand közösség tanácsának hatásköre terjed ki. Bármelyik etnikumhoz tartozó képviselőjelölt megválasztható a választókerületekben, akár helyi, akár országos választásról van szó. Azt azonban, hogy a flamand vagy a vallon „frakcióhoz” fog-e tartozni, nem anyanyelve vagy pártállása dönti el, hanem az, hogy képviselői esküjét melyik nyelven teszi le.

A vallon Mathieu-Mohin és Clerfayt képviselőket a Brüsszel melletti, részben elfranciásodott, de jogilag flamand körzetekben¹⁸ választották meg. Képviselői esküjük nyelvének megválasztása okozta számukra a gondot, ugyanis ha franciául esküsznek fel (mint ahogy az egyébként végül történt), akkor nem vehetnek részt a flamand közösség tanácsának munkájában, azaz a területileg illetékes testület tevékenységében. Ha flamandul teszik le az esküt, akkor a helyi ügyek intézésébe nagyobb beleszólási lehetőséget kapnak, azonban nem dolgozhatnak a francia közösség tanácsában, amely pedig választókerületük vallonjai feletti személyi hatáskörrel bír. Ráadásul bizonyos parlamenti szavazásoknál az sem közömbös, hogy hány képviselő is alkotja a nyelvi frakciót.

A két képviselő a strasbourgi szervek elé vitte a választásokat és a tanácsok jogkörét szabályozó 1980-as törvényt, mivel az – úgymond – sérti az I. Jegyzőkönyv 3. cikkét¹⁹, illetve ezzel kombinálva az Emberi Jogok Európai Egyezményének 14. cikkét.

A Bíróság azonban úgy ítélte meg, hogy az adott esetben egyik cikk sem szenvedett sérelmet. Az államok ugyanis széleskörű manőverezési szabadsággal²⁰ rendelkeznek a 3. cikk érvényesítésében, és az ennek a szabadságnak a keretei között alkotott belga törvény „célja az, hogy csillapítsa az országon belüli nyelvi feszültségeket a stabilabb és decentralizált struktúrák létesítésével”²¹. A Bíróság szerint a törvény legitim volta a parlamentben folytatott vitából, és túlnyomó többséggel megvalósult elfogadásából is kitűnik.²²

A Bíróságnak az volt a végkövetkeztetése, hogy így „a nyelvi kisebbségek arra vannak ösztönözve, hogy olyanokra szavazzanak, akik képesek és készek régiójuknak a nyelvét használni. [...] Egy ilyen helyzet a tapasztalatok szerint még nem fenyegeti ezeknek a kisebbségeknek az érdekeit – amennyiben a politikai és jogrendszer kellő garanciákat ad, például különböző minősített többségű szavazások intézményesítésével – az elhamarkodott vagy önkényes módosítások ellen”²³.

Érdemes kitérni arra a két ügyre is, ahol nem effektív kisebbségvédelemről volt szó, hanem éppen ellenkezőleg, a területi autonómia miatt nem volt egyértelmű, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye mennyire kondicionálja a partikuláris jogalkotást egy adott országon – nevezetesen az Egyesült Királyságon – belül.

A *Tyrer c. Egyesült Királyság* ügy²⁴ alapproblémája onnan eredt, hogy a szó szoros értelmében véve alkotmányjogilag nem az Egyesült Királysághoz tartozó, hanem a brit koronához csatolt külön test (*dependency*) státusát élvező 60 495 fős Man-szigeten a botbüntetés a helyi kódex által előírt törvényes büntetési nem volt. A kisebb garázdaságért három botütésre ítélt gimnáziumi tanuló perében²⁵ témánk szempontjából az volt az érdekes, hogy a Bíróság részletesen foglalkozott ítéletében az autonómia és az emberi jogok kapcsolatával.

A brit parlament ugyanis egy *constitutional convention* értelmében a Man-sziget vonatkozásában tartózkodik attól, hogy törvényhozása helyi érdekű ügyeket érintsen, s a tradicionális értelmezés a helyi büntető politikát is idesorolta. A helyi törvényhozás, a *Tynwald* azonban határozottan botbüntetéspárti, akárcsak egy felmérés szerint a nagykorú Man-polgárok többsége is. Így amikor Anglia, Wales és Skócia 1948-ban, majd Észak-Írország 1968-ban eltörölte ezt a büntetési nemet, a kis sziget nem követte példájukat. A Bíróság előtt a Man-sziget igazságügyminisztere többek között az Egyezmény 63. cikkét is kimentési okként említette.²⁶ Az igazságü-

gyminiszter szerint a helyi önkormányzati önállóság, a lakosság körében uralkodó botbüntetés párti meggyőződés a 63. cikk 3. bekezdése értelmében mentesíti a brit koronát a felelősség alól.

Ítéletében azonban a Bíróság leszögezte, hogy e területi klauzulát elsődlegesen a szerződés kori gyarmati viszonyokra kell vonatkoztatni.²⁷ Ennek ellenére kitért arra is, milyen keretek között érvényesíthető az autonómia az egyezményi kötelezettségekkel szemben.

Az eltérés jogszerűségét a „szükségesség nyilvánvaló és döntő bizonyítékával”²⁸ lehet megalapozni, a meggyőződés és a helyi közvélemény még nem minősíthető ilyennek.²⁹ Ráadásul „a Man-sziget nemcsak régi és igen fejlett politikai, társadalmi és kulturális hagyományokkal rendelkezik, hanem egyszersmind modern társadalom is. [...] Nem tekinthet így el az ideálok, politikai hagyományok, a szabadság és a jog uralma tiszteletben tartásának közös örökségétől”³⁰.

Ezt is jelenti, hogy semmiféle, a közrend fenntartásának szükségességére hivatkozó állítólagos helyi követelmény (*nécessité locale*) sem jogosít fel egy államot sem arra, hogy az Egyezménnyel összeegyeztethetetlen, „embertelen, megalázó” büntetést alkalmazzon.³¹

A *Gillow c. Egyesült Királyság ügyben*³² hozott ítéletében a Bíróságnak a szintén „dependency” státusú Csatorna-szigetek egyikének, Guernsey-sziget jogalkotásáról kellett döntenie.

A 43 800 lakossal rendelkező sziget autonóm igazgatása nagy súlyt fektetett arra, hogy a *betelepülők* miatt a helyi lakosság ne kerüljön hátrányos helyzetbe, ne kényszerüljön elvándorolni, ne híguljon fel a sziget saját guernsey identitású lakossága. Ennek a törekvésnek az eszköze az ingatlanok használati, bérleti viszonyainak az ellenőrzése lett. A mérsékelt árú (illetőleg lakbérű) lakásokat, házakat egy Guernsey-re betelepülő idegen csak a helyi közigazgatás engedélyével szerezheti meg, illetve veheti használatba.

A számtalanszor módosított, az ítélethirdetésekor 1976. január 1. óta hatályos szabályozás szerint az évi 50 font ingatlanadót el nem érő lakásokhoz, házakhoz *idegen* csak két feltétel teljesülése esetén juthat. Ezek a következők:

- ha a helyi közigazgatás megítélése szerint a közösség számára lényeges állás tölt be, és
- ha a lakhatási engedéllyel bírók (azaz „*öslakosok*”) igényeit meghaladó mértékben van lakás.

Joseph Gillow 1956-ban költözött a szigetre, mint a terület kertészeti tanácsadó szolgálatának kinevezett igazgatója. 1958-ra felépítette a *Whiteknights* villát a szigetekén vásárolt telken. 1960-tól 1978-ig egy élélmezési-mezőgazdasági segélyszolgálat képviselőjeként a tengerentúlon dolgo-

zott, de nyugdíjazása után vissza akart térni a villába, amelyet addig bérbe adott. A közben szigorúbbá változott szabályozás miatt azonban, mint nyugdíjas, nem kapott engedélyt saját házának használatba vételére, jöllehet abból a bérelő időközben kiköltözött. A felesége által betöltött tanítónői állást pedig nem minősítették a *közösség számára lényegesnek*.

A Gillow-házaspárnak a guernsey jogalkotásnak és közigazgatásnak az Egyezményt és annak jegyzőkönyveit sértő szabályait³³ kifogásoló keresetében a Bíróság olyan elemeket talált, amelyek egy igen kiegyensúlyozott ítélet meghozatalára adtak módot.

Jogszerűnek minősítette ugyanis a kifogásolt guernsey jogalkotást, mivel „elfogadható, ha a hatóságok arra törekednek, hogy a lakosságot Guernsey kiegyensúlyozott gazdasági fejlődésével összeegyeztethető keretek között tartsák. Szintén legitim [...], hogy a mérsékelt bérű lakásokra szóló engedélyek odaítélésénél bizonyos előnyben részesítik azokat, akik szoros kapcsolatban állnak a szigettel, vagy a közösség számára lényeges állást töltenek be. A vitatott jogalkotás tehát a sziget gazdasági jólétét szolgálja”³⁴, s a guernsey jogalkotó jobb helyzetben van, mint a nemzetközi bíró, hogy megítélje, milyen következményekkel járna az ellenőrzés lazítása.³⁵ A guernsey közigazgatás azonban az *in abstracto* konform jogrendszert *in concreto* az Egyezményt sértő módon, aránytalan szigorúsággal alkalmazta a Gillow-házaspárra.

Az ügyben egyébként az 1. és a 4. Jegyzőkönyv megsértését is panaszolta Gillow, azonban a Bíróság azt állapította meg, hogy az ezekbe a dokumentumokba is beépített területi klauzulák³⁶ nyújtotta lehetőségekkel Nagy-Britannia eddig nem élt: egyik jegyzőkönyv hatályát sem terjesztette ki Guernsey-re.

2. A strasbourgi joggyakorlat megújulása az ezredfordulón?

A nemzeti, etnikai, vallási kisebbségek 1999-ben szép karácsonyi ajándékot kaptak az Emberi Jogok Európai Bíróságától: a Bíróság a *Serif c. Görögország ügyben*³⁷ a panaszos javára döntött. A Balkán-félsziget kisebbségi problémái ügyében született ítélet már egy újabb joggyakorlati utat sejtet.

Az Európa Tanácsnak a Berlini Fal leomlását követően bekövetkezett, a közép- és kelet-európai államokkal történt kibővülésével sokan arra számítottak, hogyha kerül is esetleg egy kisebbségi panasz az Emberi Jogok Európai Bírósága elé, az valamelyik közép- és kelet-európai újonnan felvett tagállamból fog érkezni. A szervezet vezetői és magas rangú tisztviselői gyakran szinte szuggerálták ezen államoknak, illetve kisebbségi politikusaiknak, hogy vitáikat a strasbourgi bírák elé vigyék, ahelyett, hogy belpolitikai-alkotmányjogi vagy éppen államközi vitákat, feszültségeket generálnak.

Mindezen jóslatok ellenére, az ezredfordulóval remélhetőleg nemcsak dátumszerűen, hanem szimbolikusan is egybeeső, sikerrel végigvitt kisebbségi panasz nem innen, hanem az évtizedek óta tag Görögországból érkezett, s az ottani muzulmán közösség autonómiáján esett sérelemre mutatott vissza.

Az ügy végső soron a modern Görögországnak a két balkáni háborúhoz és az első világháborúhoz kötődő megszilárdulására mutat vissza. A függetlenségét 1829-ben visszanyert Görögország a meggyengült Török Birodalommal vívott háborúkból a 20. század elején jelentős területi nyereségekkel került ki. A nemzetközi közösség mindazonáltal különböző kisebbségvédelmi vonatkozású szerződések megkötését írta elő, amelyek a görög területen maradó muzulmánok számára bizonyos autonómiát³⁸ biztosítottak. Ez a tulajdonképpen inkább személyi, mintsem területi bázisú autonómia alapvetően a vallási élethez, s az ahhoz kapcsolódó családi jogviszonyokhoz kötődött.

A Szövetséges és Társult Főhatalmakkal 1920. augusztus 10-én kötött két sčvres-i szerződés közül az egyik az 1919. november 27-i neuilly görög-török békeszerződést egészítette ki, meglehetősen általános formában megerősítve a muzulmán közösségek autonómiáját:

„Görögország elfogadja, hogy megteszi a szükséges lépéseket ahhoz, hogy a muzulmánok a családjogi és a személyi státushoz kapcsolódó ügyeiket a muzulmán szokásjoggal összhangban intézhessék.”

Az 1923. január 30-i görög-török lakosságcsere-egyezmény és az 1923. július 23-i lausanne-i béke Görögország muzulmán kisebbsége számára a sčvres-i szerződésben rögzítettel azonos védelmet írt elő.³⁹

Ezeket a nemzetközi jogi kötelezettségeket a görög belső jogba megfelelő módon beépítették. Alkalmazásuk mindaddig nem vetett fel nehézségeket, amíg a görög jog maga nem változott meg.

Az irányadó 1920. évi törvény rögzítette, hogy a mufti a közösség által választott méltóság, és jöllehet az ilyen választások részletszabályainak pontosítására hivatott végrehajtási rendelet meghozatala elmaradt, különösebb probléma nem vetődött fel a gyakorlatban. 1990-ben azonban módosították a törvényt, megváltoztatva a mufti kiválasztására vonatkozó szabályokat. Ettől fogva a köztársasági elnök nevezte ki, az oktatási miniszter előterjesztésére, akinek ehhez a helyi prefektussal és az állam által a muzulmán érdekek megjelenítésére hivatott, állami felkérés alapján összeállított tanáccsal kellett konzultálnia.

Miután a korábbi rodopi mufti jobblétre szenderült, egy ideiglenes muftit nevezett ki a köztársasági elnök, majd az illetőt 1990-ben meg is erősítette funkcióiban. A muzulmánok jelentős része azonban követelte a muftiválasztás megtartását, amelyet a görög hatóságok elutasítottak arra hivatkozva, hogy a reform óta a muftiválasztás, mint intézmény megszűnt.

A hívek azonban nem hagyták annyiban, megszervezték a választást, és ennek eredményeként Serif úr kapott bizalmat. A görög állami hatóságok azonban nemcsak, hogy nem ismerték el az ő mufti minőségét, hanem büntető eljárást indítottak ellene „a vallási szimbólumok bitorlása” címén. Tény, hogy Serif valóban felöltötte a muftik hagyományos, díszes ruháját, és a különböző vallási vonatkozású rendezvényeken beszédet is tartott. A görög büntető törvénykönyv pedig az ortodox egyház és az „elismert vallások” papjait megillető ruhák, stólák és egyéb szimbólumok jogtalan használatát büntetendő cselekménynek minősíti. A magát ártatlannak valló Serifet a büntetőperben bűnösnek nyilvánították és pénzbírság megfizetésére ítélték.

A kissé szövevényes eset tényállását összefoglalva tehát azt lehet mondani, hogy a görög állam beavatkozott a muzulmán közösség vallási (ugyanakkor családjogi és perrendtartási elemeket is hordozó) autonómiájába, és amiatt büntette meg a panaszost, hogy az a vitatott állami törvényhozási reform előtti szabályoknak megfelelően járt el.

A Serif által benyújtott panasz tulajdonképpen nem a muzulmán közösség autonómiáját korlátozó görög törvényhozási lépést vonta kétségbe. Ha nyilvánvaló is, hogy voltaképpen az autonómia léte és terjedelme képezte a probléma velejét, s nem véletlenül mind a panaszos Serif, mind az alperes görög kormány hosszasan elemezte az autonómiát biztosító régebbi szabályok és nemzetközi szerződések hatályosságát vagy éppen hatályvesztettségét, a panaszos tisztában volt azzal, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményében nincs olyan cikk, ami megfelelően tudná lefedni a kisebbségi autonómia problematikáját.

Marad tehát a vallásszabadságra vonatkozó 9. cikk⁴⁰, még ha a mufti egyszerre gyakorolt a vonatkozó írott és íratlan jogszabályok szerint nemcsak vallási, hanem világi, s mindenekelőtt bírói típusú funkciókat. A panaszos azt sem hagyta figyelmen kívül, hogy az utóbbi években Görögország több alkalommal is alperesként kényszerült megjelenni Strasbourgban a vallásgyakorlási szabadságba való beavatkozás miatt⁴¹. Ezen perek közül Görögország többet is elvesztett.

A görög kormány védekezésében először is kétségbe vont a 9. cikk alkalmazhatóságát, mondván, hogy a mufti igazságszolgáltatási funkciói miatt itt voltaképpen a bíróvá válás szabályairól van szó, aminek nincs semmi köze a vallásszabadsághoz.⁴² Szubszidiáriusan pedig azt terjesztette elő, hogy amennyiben a bírák mégis alkalmazhatónak találnák a 9. cikket az esetre, úgy annak 2. paragrafusa kellőképpen indokolja a görög kormány eljárását. Az Emberi Jogok Európai Bírósága azonban – miután utalt a vallásszabadság kollektív jellegére⁴³ – úgy találta, az éppen, hogy a vallásszabadságba történt állami beavatkozás, hiszen a panaszost azért büntették meg, mert vallási méltóság köntösét viselte, s mert vallási ünnepen beszédet mondott a hívek előtt.⁴⁴

Mint fentebb utaltunk rá, a görög kormány érvelésében azt is hangsúlyozta, hogy amennyiben mégis alkalmazható a 9. cikk, úgy viszont a beavatkozás a „törvény által előírt”-nak tekinthető, hiszen a görög büntető törvénykönyvnek a vallási szimbólumok bitorlására vonatkozó szabályai ismeretek.⁴⁵

A kormány hosszasan fejtegette, hogy a mufti választására, hatásköreire és tevékenységére vonatkozó nemzetközi jogi szabályok már régen hatályukat veszítették. A panaszos a maga részéről vitatta, hogy az irányadó nemzetközi egyezményekből folyó kötelezettségek alól Görögország szabadulhatott volna.

Tagadhatatlanul igen érdekes lett volna, ha az Emberi Jogok Európai Bírósága állást foglalt volna a régi, mindenekelőtt a Nemzetek Szövetsége égisze alatt kötött kisebbségvédelmi nemzetközi szerződések hatályosságának kérdésében. Emlékezetes ugyanis, hogy az ENSZ főtitkárának a népszövetségi kisebbségvédelmi rendelkezéseknek (az Íland-szigetekre vonatkozó svéd–finn megállapodás kivételével) hatálytalanságát kimondó jelentésével⁴⁶ ellentétes következtetésre jutott néhány állam alkotmányjogi gyakorlata,⁴⁷ a tudományos közvélemény pedig felületessége és prekonceptióos volta miatt bírálta.⁴⁸

Azt is lehetne mondani, hogy a Serif c. Görögország ügyben az alap-problematika végső soron e régi kisebbségvédelmi egyezmények hatályossága vagy hatálytalansága közötti vita eldöntése volt.

Mindennek ellenére az Emberi Jogok Európai Bírósága nem élt a lehetőséggel, hogy véleményt nyilvánítson ebben a kérdésben – mint ahogyan nemrégiben a hágai Nemzetközi Bíróság is megkerülte a válaszadást.⁴⁹ Az Emberi Jogok Európai Bírósága ugyanis arra a következtetésre jutott, hogy tulajdonképpen nem kell válaszolnia arra, hogy „a törvény által előírt”-nak tekinthető-e a beavatkozás, mivel a 9. cikk 2. paragrafusának egyéb elemével amúgy is összeegyeztethetetlen a görög lépés.⁵⁰

A Bíróság elfogadta a görög kormány érvelését, hogy a beavatkozás jogszerű célra irányult, nevezetesen a „közrend védelmére”⁵¹. Azt azonban már nem fogadta el, hogy a fellépés „egy demokratikus társadalomban szükséges mértékű” lett volna.

A Bíróság hangsúlyozta, hogy még egy demokratikus társadalomban is szükség lehet arra, hogy bizonyos korlátokat vezessenek be annak érdekében, hogy a különböző vallási csoportok az érdekeiket összeegyeztethessék.⁵² A Bíróság állandó joggyakorlata szerint azonban az ilyen korlátozásoknak egy parancsoló társadalmi szükségességnek kell megfelelniük, és arányosnak kell lenniük a követett, jogszerű céllal.⁵³

Mivel a panaszost kizárólag amiatt ítélték el, mert az őt önként követő hívek előtt vallási beszédet tartott, a Bíróság szerint egy ilyen szankció összeegyeztethetetlen egy demokratikus társadalom vallási pluralizmusának követelményeivel.⁵⁴

A Bíróság nem hagyta figyelmen kívül az abból fakadó tényleges és potenciális problémákat, hogy egyszerre két mufti is tevékenykedik ugyanott, s ráadásul mindez az igazságszolgáltatási illetékességet is érinti, mindazonáltal úgy vélte, hogy a tényállásban semmi sem utal arra, hogy Serif valódi igazságszolgáltatási funkciókat ténylegesen is gyakorolt volna. Ami a muzulmán vallási közösségen belüli esetleges meghasonlás, szakadás lehetőségét illeti, a Bíróság szerint nem tartozik az állam kötelezettségei közé a vallási közösségek egységes irányításának biztosítása.⁵⁵

A görög kormány arra is hivatkozott, hogy a muzulmán közösség megosztottsága feszültségeket gerjeszthet a keresztény és a muzulmán közösségek, sőt Görögország és Törökország között is. A Bíróság szerint azonban az állam feladata nem abban áll, hogy kigyomlálja egy esetleges feszültség okait, hanem annak biztosításában, hogy a különböző közösségek egymással szemben kellő toleranciával viseltessenek.⁵⁶

A panaszos hivatkozott az Emberi Jogok Európai Egyezményének a véleménynyilvánítási szabadságot rögzítő 10. cikkére⁵⁷ is. A Bíróság azonban nem tartotta szükségesnek, hogy döntsön a 10. cikk alkalmazhatóságának kérdésében, mivel a muftira a köntös viselése és a beszédek tartása miatt kiírott szankciónak az Emberi Jogok Európai Egyezményével való összeegyeztethetlenségét a 9. cikk tekintetében, mint láttuk, már megállapította.⁵⁸

Az ítélet filozófiája különösen érdekes, ha a kisebbségi autonómia szögéből nézzük.

Mint ahogyan arra fentebb utaltunk, nézetünk szerint a Serif c. Görögország ügy igazi problémája a muzulmán közösség különleges autonómiájának jogi folyamatossága.⁵⁹

A muftit megillető funkciókra tekintettel a muzulmánok autonómiájáról vallott perbeli görög kormányálláspont kétértelmű és ellentmondásos volt: amikor az Emberi Jogok Európai Egyezménye 9. cikkének alkalmazhatóságát kellett tagadni, akkor a mufti világi jellegét hangsúlyozta, azaz a hellén területen élő muzulmánok közötti vitában játszott bírói szerepet. A kormány szerint nincs jogi ok arra, hogy a bírák közül egyeseket kinevezzenek, másokat pedig válasszanak, hanem egységes bíróvá válási rendszernek kell érvényesülnie az ország teljes területén. (Ez az érvelés ráadásul figyelmen kívül hagyta azt, hogy a görög földön tevékenykedő egyházak keretei közötti választási rendszerekbe a kormány nem avatkozott be.) Amikor azonban a két mufti létevel összefüggő vallási meghasonlás veszélyével érvelt a beavatkozás jogszerűsége mellett, akkor éppen a mufti tisztének vallási vonatkozásait domborította ki.⁶⁰

A beavatkozás szükségessége melletti érvelésében a kormány nagy hangsúlyt fektetett az egymással konkuráló két mufti létéből fakadó veszélyek demonstrálására. Ugyanakkor nyilvánvaló az, hogy ez a konfliktusszituáció elsődlegesen éppen a görög jogszabály-módosításra volt visszavezethető,

amikor egyoldalúan változtatták meg azt az autonómiarendszert, amely – még a görög kormány perbeli álláspontja szerint is – a közösség jogéletének egyik kulcsfontosságú eleme. Ráadásul a görög földön működő „elismert vallások” esetében a kormány elismerte az egyházi személyiségek világi jogi pozícióját.⁶¹

Azt lehetne tehát mondani, hogy a görög kormány ott követte el a hibát, amikor túllőve a célon, magát Serifet is szankcionálta: hiszen az autonómiába való beavatkozást nehezen lehetett volna Strasbourghban bepanaszolni.

Ez a megállapítás azonban felületes lenne, és csak első ránézésre lenne igaz. A görög kormány ugyanis következetesen járt el: ha nem szankcionálta volna a megválasztott muftit, a kinevezett muftinak vajmi kevés esélye lett volna az előbbi fölé kerekedni. Ha már a kormány úgy döntött, hogy csökkenti az autonómia terjedelmét – és ha nem is módosított egyelőre a hatáskörökön, nyilvánvaló, hogy egy kinevezés jelentős megszorítás a választáshoz képest, hiszen logikusan biztosítja az adott méltóság kormányhű voltát –, a kormány nem maradhatott semleges, feláldozva futtatott pártfogoltját, ha látta, hogy a közösség kitart előjogai mellett, s ragaszkodik a saját kebeléből való választáshoz.

A muzulmán közösség vallási és jogi autonómiájának és a mufti egyéni vallásszabadságának bonyolult egybefonódása plasztikusan alátámasztja a kisebbségvédelemben az egyéni jogok és a kollektív jogok szétválasztásának nehézségeit, és bizonyos szempontból mesterkéltségét.⁶²

Az Emberi Jogok Európai Bírósága mindent megtett annak érdekében, hogy ítélete támadhatatlan legyen. Így – kissé erőltetetten – azt hangsúlyozta, hogy Serifet kizárólag vallási vonatkozású beszédei miatt büntették meg, s ennek megítéléséhez viszont már sok fogódzót tudott találni korábbi ítéleteiben. A választási rendszer eltörlése nem képezte a per tárgyát – a szakirodalomban azonban van olyan szerző, aki az ilyen lépést a hatalmi pozícióval való visszaélés alapján eleve jogellenesnek tartja⁶³ –, de elég nehezen lehet elképzelni, hogy a kormány fenn tudná tartani hosszú távon a mufti kinevezésének politikáját, ha egyszersmind nem nyúlhat olyan eszközkhöz, amelyekkel eldöntheti a *de jure* mufti és a *de facto* mufti közötti konfliktust. A vallási és világi funkciók egybefonyolódása miatt nem kell sokat várni arra, hogy újabb panasz érkezzen.

Azt is láttuk azonban, hogy a Bíróság nem ragadta meg az összes érdekes, kínálkozó lehetőséget, és nem nyilatkozott meg a kapcsolódó problémakörökben. Az persze nyilvánvaló, hogy a Bíróságnak nem az objektív igazságot kell megtalálnia, hanem az elébe terjesztett konkrét jogvitát eldöntenie, ráadásul úgy, hogy csak azokat az elemeket vizsgálja, amelyek az Emberi Jogok Európai Egyezménye fogalmi- és intézményrendszerével megragadhatók. Így tehát az ítélet szó szerinti értelemben nem foglalkozik a korábban élvezett autonómia keretei szűkítésének jogszerűségével, és

nem foglal állást a század eleji kisebbségvédelmi egyezmények mai hatályosságával kapcsolatban sem.

Az üzenet azonban világos: nem lehet megtorlást alkalmazni azokkal szemben, akik – közösségük támogatását maguk mögött tudva – nem fogadják el a létező autonómia csorbítását.

Végso soron és meglehetősen áttételes módon, de az ítélet a szerzett jogok védelmének doktrínáját⁶⁴ erősíti, azaz annak hallgatolagos elismerését jelenti, hogy a kisebbségi intézmények terjedelmét nem lehet az érintett kisebbségek akarata ellenében csökkenteni.

A rodopi mufti esete tehát azoknak ad igazat, akik mind a politikában, mind a tudományban nem veszítették el reményüket abban, hogy majd még lesz kisebbségvédelmi szempontból megértőbb európai joggyakorlat is⁶⁵...

S valóban alig pár hónappal később újabb kisebbségbarát ítéletek születtek.

A *Hasan és Chaush c. Bulgária* ügyben⁶⁶ szintén tanulságos ítélet született, s az előzőhöz hasonlatosan a muftik autonómiájába történt állami beavatkozást ítélte el. A rendszerváltozás utáni Bulgáriában ugyanis a kommunista időkben megválasztott muftit a hívek egy része kollaboránsnak tekintette, és új választást követelt. Ez be is következett, mivel az akkori kormány egyetértett a rendszerváltozás ezen követelményével. Amikor azonban, – ahogy a politikai köznyelv szívesen említette – a *vilniusi gyorssal* a baloldal Szófiában is visszatért a hatalomba, akkor az új kormány a leváltott, de leváltását el nem fogadó mufti (Gendzev) és a megválasztott mufti (Hasan) közötti kiegyezést sürgette. Az egykori magyar Állami Egyházügyi Hivatal mai bulgáriai megfelelője hol ennek, hol annak kedvező igazolást adott ki, esetenként bizonyos bejegyzéseket azonban megtagadott: végső soron Hasan, a megválasztott mufti nem tudta teljes körűen gyakorolni mindazokat a jogosítványokat, ideértve mindenekelőtt az egyházi javakkal való rendelkezést is, amelyek pedig megillették a muzulmán közösség vezetőjeként.

A panasz több cikket⁶⁷ érintett, mindenekelőtt a vallásszabadságot biztosító 9. cikket. A Bíróság természetesen alapvetően épített a *Serif c. Görögország* ügyben hozott ítéletében kimondott tételekre, nem tagadva meg magától a jogfejlesztő előrelépést sem, egybekapcsolva a vallási autonómiát és a pluralizmust. Eszerint „a vallási közösségek autonóm léte elengedhetetlen eleme egy demokratikus társadalom pluralizmusának... közvetlenül érinti nemcsak a közösség szervezetét, de összes aktív tagjának vallási életét is. Ha a közösség szervezeti életét nem védené az Egyezmény 9. cikke, úgy az egyén vallási szabadságának összes egyéb aspektusa igen sérülékenyé válna.”⁶⁸.

Nyilvánvaló, hogy a mufti ügyek vallási vetületei mögött valójában a törökajkú kisebbségek problémái sejlenek fel. Hasonlóképpen a *Besszarábiai*

*metropolita egyház c. Moldova ügyben*⁶⁹ az egyházjogi kérdésben – jelesül, hogy a helyi egyház a bukaresti vagy a moszkvai pátriárka alá rendelődjék az egyházi hierarchiában – a posztszovjet Moldova politikai orientációjának kihívásai is tükröződtek. A Bírótság azonban nem fogadta el az alperes kormány álláspontját, miszerint ő tartózkodott attól, hogy hivatalosan döntsön abban, melyik egyház is képviselheti a híveket, s ezért nem jegyezte be az egyházi kérelmet, de ez úgymond nem hatott ki a vallásszabadság gyakorlására, hiszen az istentiszteletek szabadon folyhattak. A kormány védekezésében azonban utalt arra is, hogy az egyházjogi viták csak a felszínt jelentik, s a mögöttes szándékokat is figyelembe kellett venni. A Bírótság ugyanakkor úgy vélte, hogy a rosszhiszeműséget nem lehet vélelmezni, s a gondolatok mögött felködlenek a Lac Lanoux választottbíróági ítélet⁷⁰ híres mondatai: „A Bírótság emlékeztet arra, hogyha nem is lehet kizárni, hogy egy szervezet programja olyan célokat és szándékokat rejt maga mögött, amelyek különböznek a nyilvánosan hirdetettektől, de amikor erről akar [a Bírótság] megbizonyosodni, össze kell hasonlítani az említett program tartalmát meghirdetőjének egyéb tetteivel és állásfoglalásaival [...] Márpedig a dossziében nem talál egyetlen olyan elemet sem, amelyből arra lehetne következtetni, hogy az egyház más tevékenységet folytat, mint amit statútuma rögzít [...] Annak eshetőlegességéről, hogy a kérelmező egyház, ha már elismerésre került, utána majd egyszer a nemzetbiztonságra és a területi integritásra veszélyt is jelenthet, a Bírótság csak azt mondhatja, hogy ez egy pusztá hipotézis, ami konkrét elemek hiányában nem igazolhatja az elismerés visszautasítását.”⁷¹

A Bírótság részleteiben is megvizsgálta az egyházak bejegyzéséhez kapcsolódó közvetlen és közvetett joghatások jelentőségét, különös tekintettel a jogi személyiséghez kapcsolódó jogok élvezetére. Itt nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a kommunista hatalom idején elkobzott egyházi javak visszajuttatásának éveiben vagyunk, s a panaszos egyház attól tartott, hogy alapvetően a moszkvai orientációjú ortodoxia jut hozzá az értékes ingatlanokhoz.

„A Bírótság megállapítja, hogy ilyen körülmények között a panaszos egyház nem tud sem szerveződni, sem működni. Jogi személyiség híján nem léphet fel peres félként, hogy vagyoni érdekeit megvédje ott, ahol az elengedhetetlen a vallásgyakorláshoz, s hívei pedig nem gyűlhetnek össze úgy, hogy ezzel ne sértenék meg a vallásokra vonatkozó jogi szabályozást. Ami azt a toleranciát illeti, amit a kormány tanúsított a panaszos egyházzal és annak híveivel szemben, a Bírótság nem tudja ezt a toleranciát az elismerés helyettesítőjeként értékelni, hiszen csak maga az elismerés az, ami az érdekeltek számára jogokat biztosít.”⁷²

*A Stankov és Ilinden Egyesült Macedón Szervezet c. Bulgária*⁷³ szintén a kisebbségi szervezeteknek a kormányok által oly gyakran felpanaszolt állí-

tólagos „radikalizmusát” érintette, a 11. cikkben biztosított egyesülési szabadság tükrében.⁷⁴

Az ügy problematikájának jobb megértéséhez emlékeztetnünk kell arra a régóta tartó vitára, ami a macedón nyelv önállóságáról folyik. Vannak, akik a macedón nyelvet a bolgár nyelv egy dialektusának tekintik, mások viszont önálló nyelvnek, beszélőit pedig önálló népnek tartják. A mai Bulgária ugyanakkor mereven tagadja azt, hogy területén macedónok élnek: nem volt ez mindig így, de a 19. század második felében és a 20. század első évtizedeiben Nyugat-Bulgáriában gyakorlatilag állam volt az államban a macedón települések hálózata, amelynek tagjai ráadásul korábban a török birodalom helyi megszemélyesítői ellen küzdöttek, majd utóbb a helyi belpolitikai ellenzék megsemmisítését, és később a nemzetközi terrorizmus szolgálatát vállalták fel. (A Sándor jugoszláv király elleni 1934. évi marseille-i merényletet is a hírhedt macedón terrorszervezet, a VMRO egyik tagja követte el az usztrása mozgalom megbízásából.) Mindennek következtében a bolgár politikai elit az otthoni macedón aktivitást hajlamos az ország biztonságát fenyegetőnek értékelni.

A Bíróság azonban túlzottnak tartotta az Ilinden Egyesült Macedón Szervezetet betiltó bolgár kormány aggodalmát. A kormány a betiltást a szervezet egyes gyűlésein elhangzott, a macedón területeknek autonómiát igénylő felszólalásokra alapozta, amelyeket a maga részéről szeparatistának minősített. A Bíróság korábbi ítéleteire utalva jelentette ki, hogy „az a tény, hogy személyek egy csoportja autonómiára vagy akár az ország területéből való kiválásra hív fel – ami alapvető alkotmányos vagy területi változásokat eredményezne – még nem szükségképpen indokolja gyülekezésük betiltását. Területi változások igénylése beszédekben és gyűléseken még nem minősíthető automatikusan az ország területi integritását és nemzetbiztonságát veszélyeztetőnek. (...) A jog elsődlegességére alapuló demokratikus társadalomban a kialakított rendet vitató, de békés eszközökkel megvalósítani szándékozott politikai nézeteknek meg kell adni a megfelelő lehetőséget, hogy a gyülekezési szabadság és egyéb törvényes eszközök révén kifejezhessék magukat”⁷⁵.

„Ezért a Bíróság úgy véli, hogy az az eshetőség, hogy az Ilinden által szervezett gyűléseken szeparatista nyilatkozatok hangozhatnak el, még nem tudja igazolni az említett gyűlések betiltását.”⁷⁶

A Bíróság a kisebbségi identitással összefüggő ügyeket is tárgyalta. A *Gorzelik c. Lengyelország ügyben*⁷⁷, a panaszos az egyesülési szabadság⁷⁸ csorbitását véelve azt sérelmezte, hogy a »sziléziai kisebbséget« képviselni szándékozó szervezetét nem jegyezték be. Tény, hogy a két világháború között az Állandó Nemzetközi Bíróság több alkalommal is tárgyalta ún. felsősziléziai ügyeket, ezek azonban akkor a lengyelországi német kisebbséget

érintették. A kommunista időkben Lengyelország tagadta, hogy területén él-nének német ajkúak, ám a rendszerváltozás után hivatalosan is elismerte, hogy egy millióra tehető a létszámuk, s számos kedvezményt biztosított számukra, ideértve a parlamenti képviselőt garantáló különleges küszöböt is.

Amikor Gorzelik el akarta ismertetni szervezetét, a lengyel kormány figyelembe vette azt is, hogy a német kisebbség helyzete immár rendeződött, ráadásul az önálló kisebbségi parlamenti megjelenés automatizmusa a parlamenti számarányokat is módosította volna. A Bíróság magáévá tette a kormányzati érvrendszert, és elismerte, hogy a választási rendszer védelmére egy demokratikus társadalomban jogszerűen lehet hivatkozni⁷⁹, annál is inkább, mivel az egyesület láthatóan visszautasított a névre vonatkozóan minden olyan kompromisszumos javaslatot, amelynek elfogadása esetében az egyesületi lét nem implikálta volna a parlamenti jelenlétre vonatkozó alanyi jogot. A lengyelországi német kisebbség képviselője ráadásul egyáltalán nem támogatta a »sziléziai kisebbség« önálló, tőle elkülönült megjelenítésére vonatkozó igényt.

A *Raif Oglu c. Görögország ügyben*⁸⁰ nem érdemi ítéletet hoztak Strasbourgban, hanem tulajdonképpen az eljárást megszüntető végzést – igaz, ezt az ítéleti nyilvántartó ugyanúgy ítéletként tartja nyilván. Az ügy mindenesetre a klasszikus kisebbségvédelmi problematikát tükrözi, gyakorlatilag ugyanúgy, ahogyan azzal a határokon túli magyarok is szembesülni szoktak.

Raif Oglu a nyugat-trákiai Xanthi kisebbségi iskolájában tanított, és a „nyugat-trákiai muzulmán tanárok szövetségében” is tevékenykedett. Utóbbi minőségében készített egyik dolgozatában magukra a „török tanárok” elnevezést használta, s a településeket is régi török nevükön említette – úgy mond – „szembeszegülve így a nemzetközi szerződésekkel, a görög állam törvényeivel és a trákiai fellebbviteli bíróság egyik friss ítéletével”⁸¹. Erre hivatkozva 1987-ben felfüggesztették, majd ugyanerre került sor 1993–1994-ben, de ekkor már indoklás nélkül, majd pedig a státust leépítették, s őt az oktatásügyi szakigazgatási szerv utasítására nem lehetett eredeti munkahelyén foglalkoztatni.

Az elhúzódó ügyben – ahol olvasatunkban egyébként bizonytalan az, hogy végül is megtörtént-e a jogorvoslati fórumok kimerítése, vagy annak eleve esélytelen voltára hivatkozott esetleg a panaszos⁸² – végül is a görög állam felülbírált hatáskör-túllépés címén a döntést, és először egy másik kisebbségi iskolát ajánlott fel, majd eredeti kisebbségi iskolájába helyezte vissza a végső soron munkanélküli tanárt, és számára anyagi kártérítést is nyújtott. Ha az időpontokra figyelünk, akkor láthatjuk azonban, hogy ezekre a lépésekre akkor került sor, amikor a panasz már a strasbourgi fórumokat járta.⁸³

Mivel azonban a kérelem érdemi részei közben maguktól teljesültek, az Emberi Jogok Európai Bírósága úgy döntött, hogy az eljárást megszünteti, jöllehet nem volt szó a felek közötti ún. békés megegyezéséről, mivel a panaszos a kártérítés összegével nem volt megelégedve.⁸⁴

A *Tsingour c. Görögország ügy*⁸⁵ szintén a kisebbségi kérdés nemcsak földrajzi értelemben vett balkáni hivatalos kezelésére mutatott vissza. A török kisebbséghez tartozó Tsingour szintén Xanthi városában élt, akárcsak a fent említett Raif Oglu, ő azonban ha úgy tetszik, semmi rosszat nem csinált, mindössze gyógyszerterázt kívánt nyitni 1994-ben. Ennek érdekében a Xanthi-i gyógyszerészkamarához nyújtott be felvételi kérelmet, a prefektúrához pedig a gyógyszerterázt megnyitása iránti engedélyért folyamodott. A prefektúra engedélyt adott, azzal a feltétellel, hogy a kamarai bejegyzés is megtörténik, a kamara azonban az egyetemi diploma, a gyógyszerész szakvizsga, prefektusi engedély, személyi igazolvány mellett még egy olyan, egyetem által kiállított nyelvvizsga-bizonyítványt is követelt tőle, ami a görög nyelv tökéletes ismeretét tanúsította volna. Tsingour az általános iskolától az egyetem végéig összes tanulmányát Görögországban és görögül végezte – máson nem is igen lehet errefelé –, egy görög magániskolában tett érettségi bizonyítványát viszont a kamara nem fogadta el, s így a bejegyzést elutasította a „hiánypótlás” megtörténtéig.⁸⁶

Tsingour az Államtanács (a közigazgatási bíróság) előtt megtámadta a gyógyszerészkamara döntését azon az alapon, hogy olyan feltétel teljesítését követelik tőle, amelyet másoktól nem. Beadványának elbírálása érdemi válasz nélkül maradt évekig, s csak 1999-ben adott neki helyet a testület. Tsingour 1998-ban panaszt nyújtott be az Emberi Jogok Európai Bizottságához, az eljárás indokolatlan elhúzódását panaszolva, ami a 6. cikket sérti.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága nem fogadta el a görög államnak az ügylátralékra, ügylvédi sztrájkra hivatkozó érvelését, s megállapította, hogy az egyszerű ügylben az ilyen mérvű elhúzódás nem egyeztethető össze az igazságszolgáltatás hatékonysága és hitelessége elé állított követelményekkel.⁸⁷

Az ügylben az ítélet szövege szerint a kisebbségvédelmi optikát sem nem panaszolták, sem nem vizsgálták, arra csak a tényállási rész utal. Látható azonban, hogy ennek exponálása nélkül is sikerre tudta vinni ügylét a nyugat-trákiai törökajkú gyógyszerész, aki olyan helyzetbe került, ami egy görög anyanyelvű gyógyszerésszel aligha eshetett volna meg. Igaz, éppen Xanthi eddig egyedül praktizáló másik gyógyszerészének érdekeit sértette volna az új gyógyszerterázt megnyitása...

A *Kizilyaprak c. Törökország ügy*⁸⁸ a kurd problematikához vezet el bennünket. Igaz, az ítélet tényállási elemei 1991-re nyúlnak vissza (a jogorvos-

lati fórumok bejárása pedig 1998-ig tartott), amikor Törökország hivatalosan és főleg alkotmányjogilag tagadta török földön a kurd nép létét és a kurd nyelv önállóságát. A 2002. évi alkotmányreform azonban immár elismerte a kurd nyelv létét, s ha idegen nyelvként ugyan, de lehetővé tette annak iskolai tanítását is.

Ez az ügy a véleménynyilvánítási szabadságon⁸⁹ esett sérelmet panaszolva került az Emberi Jogok Európai Bírósága elé.

Az ügy egy könyvkiadó vezetőjét érintette, aki egy fiktív önéletrajz formájú regényt jelentetett meg, amelyben mintegy a török hadsereg különleges alakulatának tagja mesél azokról a kegyetlenkedésekről, amelyeket a kurd felkelők ellen követnek el. A török hatóságok azonban felforgató és szeparatista jellegűnek minősítették a könyvet, különösen arra való tekintettel, hogy többször is szerepel benne a terület »Kurdisztán« elnevezése. A Bíróság úgy ítélte meg, hogy a hat hónapos börtönbüntetés (még ha fel is függesztették) és a kiszabott bírság nyilvánvalóan aránytalan. A Bíróság azon az állásponton volt, hogy „még azt feltételezve is, hogy egy ilyen megfontolás alapos, nem lehet azt elégségesnek tekinteni ahhoz, hogy igazolja a panaszos véleménynyilvánítási szabadságába való beavatkozást”⁹⁰.

A *Podkolzina c. Lettország ügyben*⁹¹ olyan probléma került a Bíróság elé, amelynek különböző változatai – némileg a görög ügyekre emlékeztetően – a szovjet hatalom alól felszabadult, önállóságukat visszanyert, s nemzetállamiságukat erőltetett ütemben kiépítő balti államokban visszatérően jelennek meg. Így például az állampolgári honosításhoz kapcsolódó nyelvvizsga intézménye komoly vitákat váltott ki a különböző nemzetközi fórumokon, különösen ami az ütemezést, a tárgyi tartalmat és a felkészítést illeti. A Podkolzina ügyben a Bíróság *in abstracto* legitimnek ismerte el, hogy megfelelő szintű nyelvismeretet várnak a parlamenti képviselőktől (és a képviselőjelöltektől), de kategorikusan elutasította a vizsgák önkényes megszervezését, ahol a szabályok és a követelmények nincsenek egyértelműen lefektetve, nem világos, hogy kinek kell vizsgát tennie és kinek nem, és ahol ráadásul bebizonyosodott, hogy a feltett kérdések valójában nem a tényleges nyelvismeretet, hanem a politikai orientációt akarták bemérni, illetve gyakorlatilag az oroszosító politika elítélését járták körbe „...a panaszos nyelvismeretének értékelése egyetlen köztisztviselő abszolút diszkrecionális joga volt. Egyébként a Bíróság kénytelen megütközését kifejezni azon – a panaszos által állított, s a kormány által nem vitatott – tény felett, hogy a vizsga alapvetően a személyes politikai opció magyarázatára irányult, aminek nyilvánvalóan nincs különösebb köze a nyelvismerethez [...], az objektivitás elemei garanciáit nélkülöző [...] eljárás a panaszossal szemben nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen a képviselőjelöltek kiválasztásakor megkövetelhető méltányossági és jogbiztonsági természetű feltételekkel”⁹².

Ugyanakkor a szintén az orosz kisebbség problémáját érintő *Slivenko c. Lettország*⁹³ ügyben a Bíróság elkerülte, hogy a kisebbségi vetületekről konkrétan megnyilatkozzon, jöllehet az egykori szovjet hadsereg tisztjeinek családtagjai számára a tartózkodási engedély megszerzése gyakorlatilag lehetetlenné vált a panaszos szerint, aki többek között az etnikai alapon megvalósuló hátrányos megkülönböztetést panaszolta.⁹⁴ A születése utáni második hónaptól megszakitás nélkül Lettországban élő Slivenko édesapja és férje egyaránt szovjet tiszt volt. Apja megkapta a tartózkodási engedélyt, mivel még Lettország függetlenné válása előtt nyugdíjba vonult, a férj azonban aktív tisztként érte meg az önálló lett állam kikiáltását. A férj az orosz hadseregben maradva elhagyta az országot, Slivenko asszonyt pedig ezek után kiutasították, mivel nem rendelkezett tartózkodási engedéllyel – hiszen erre irányuló kérelmét elutasították, jöllehet igen jól beszélt lettül, társadalmi kapcsolatai is mind oda kötötték. A panaszok közül a magánéletbe való aránytalan beavatkozást állapította meg a Bíróság, figyelemmel arra a kényszerhelyzetre, hogy a panaszosnak választania kellett aközött, hogy saját idős apjával marad, vagy – mint tette – követi férjét Oroszországba. Ugyanazt vonatkoztatta Slivenko gyermekére is a Bíróság, azaz a nagyszülők és az igazi szülők között választási kötelezettség fájdalmas voltát vizsgálta. Az Emberi Jogok Európai Bírósága így alapvetően a 8. cikk⁹⁵ alkalmazhatóságát tudta megállapítani.

A bírák az ügyet mint egy külföldi kiutasítást fogták fel, s nem érintették az etnikai hovatartozás alapján megnyilvánuló hátrányos elbánást. Figyelembe vették a szovjet haderő visszavonásáról kötött orosz–lett megállapodást, aminek anyagi háttérét (ideértve a hazatérő állomány számára tiszti lakókolóniák felépítését, több más állam, köztük mindenekelőtt az Amerikai Egyesült Államok kormánya biztosította).

3. Roma problémák az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt: az elutasítástól a megértésig vezető út

Érdekes módon a roma ügyeket illetően a Bíróság még egyszer, és valamelyes késéssel újra bejárta az elutasítástól a megértésig vezető utat.

Volt, amikor azért sem kellett a roma kérdéssel foglalkoznia a Bíróságnak, mivel azt a panaszos maga sem exponálta. Az ítéletben egy szó sem utal rá, de nagy valószínűséggel állítható, hogy a panaszos cigány származású volt a *Kolompár Gyula c. Belgium* ügyben⁹⁶, azonban itt alapvetően a jugoszláv állampolgárságú, Olaszországban súlyosabb, Belgiumban kisebb súlyú bűncselekményét elkövetett panaszos Belgiumban lefolytatott kiadatási eljárásának elhúzódása képezte a vizsgálat tárgyát, *kisebbségvédelmi felhangok* nélkül. A Bíróság egyébként alaptalannak találta Kolompár Gyula beadványát, mivel az eljárás elhúzódása alapvetően éppen a panaszos magatartására volt visszavezethető.

A *Buckley c. Egyesült Királyság ügyben*⁹⁷ viszont a legegységelműben megjelent a roma probléma, ám ekkor még a panaszos a Bizottság pozitív véleménye dacára vesztett.

A letelepedni nem, hanem nomadizálni kívánó cigányasszonnyal szemben az önkormányzat környezetvédelmi, illetve a település szépségével kapcsolatos okokra hivatkozva bizonyos szankciókat alkalmazott. A Dél-Cambridge-hez kapcsolódó Meadow Drove településen lakókocsiját leállítani szándékozó Mrs. Buckley ugyanis azzal szembesült, hogy a helyi önkormányzat által hozott jogszabályok nyomán a cigány családok részben higiéniai és szociális megfontolásokból a korábbi rendezetlen letáborozás helyett előre elkészített telephelyekre mehettek, emellett az önkormányzat engedélyezési gyakorlata arra irányult, hogy egy bizonyos számot ne haladjon meg az egy „táborhelyen” megállapodottak száma. Sőt, mint a per során kiderült, az önkormányzat azt sem rejtette véka alá, hogy a település több nomád cigányt már nem kíván befogadni. A faluba beköltözés lehetősége nyitva állt, de azt Mrs Buckley elutasította.

A panaszos szerint az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikkén⁹⁸, azaz a magánélet tiszteletben tartásának jogán esett sérelem. Az Emberi Jogok Európai Bírósága minden fenntartása mellett is úgy értékelte, hogy az önkormányzat az adatok tanúsága szerint belül maradt azokon a kereteken, ahol a mérlegelési jogkör érvényesült, még akkor is, ha „bizonyos tények a belső jog szintjén talán egy másik megoldás felé is mutatnak ugyan”⁹⁹

A *Chapman c. Egyesült Királyság*¹⁰⁰, a *Beard c. Egyesült Királyság*¹⁰¹ és a *Lee c. Egyesült Királyság*¹⁰² ügyek tényállása sokban emlékeztetett a *Buckley-ügyre*. Mivel azonban volt egy nem lényegtelen különbség Buckley asszony és Chapman asszony között, nevezetesen, hogy az utóbbinak tisztában kellett lennie azzal, hogy nincs és nem is lehet engedélye azon a területen, ahol megállapodott, azaz a magyar szóhasználatban „rosszhiszemű, jogcím nélküli” kategóriába sorolódna, s erre a tényre a hatóságok figyelmeztették, egy bizonyos türelmi időt is hagyva. Ennek elmúltával azonban az Emberi Jogok Európai Bírósága jogszerűnek találta a brit hatóságok fellépését, hangsúlyozva, hogy „amikor azt vizsgáljuk, hogy jogszerű volt-e a „kilakoltatás”, akkor igen fontos annak megvizsgálása, hogy maga az otthon jogszerűen lett-e felépítve. Ha jogszerűen, úgy ez magától értetődően igen fontos érv a kilakoltatás ellen. Ha azonban jogszerűtlennek tekinthető a létesítés, úgy annak lakója tiltakozását illetően kevésbé méltánylandó pozícióban van”¹⁰³.

Az elmúlt évek jogalkotási fejleményeit (a Nemzeti Kisebbségek Védelmének Európai Keretegyezményét) pedig nem találta olyannak, hogy az az államoknak a kisebbségi kérdésben vallott nézeteinek olyan mérvű megváltozásáról tanúskodna, aminek alapján neki el kellene térnie a Buckley c.

Egyesült Királyság ügyben kifejtett, s mint láttuk, mérsékelten konzervatív álláspontjától. Igaz, hogy ez a dokumentum a kisebbségek különleges szükségleteinek elismerése, és az identitásukat, létformájukat megillető nemzetközi védelem tekintetében egy izmosodó nemzetközi konszenzusról tanúskodik¹⁰⁴, ez azonban még nem eléggé konkrét ahhoz, hogy el kelljen térnie korábbi álláspontjától.¹⁰⁵

Az *Assenov és társai c. Bulgária ügynek*¹⁰⁶ az ítélet tényállási részéből kitűnően cigány panaszosai voltak, de a roma probléma csak a Bizottság előtti eljárásban jelent meg. Az ügy kiindulópontja a Magyarországon közismert néven „itt a piros, hol a piros?” hazárdjátékkal foglalkozó sumeni fiatalokú elkövetőkkel szembeni bolgár rendőrségi fellépés volt. Ez viszont a gyermeik védelmére kelő szülőket vont be a konfliktusba. Az Emberi Jogok Európai Bizottsága előtti eljárásban a panaszos még hivatkozott arra, hogy cigány volta miatt léptek fel vele szemben, az Emberi Jogok Európai Bizottsága azonban úgy látta, hogy nem bizonyítható az etnikai elfogultság, amely a panaszos szerint őt érte, amikor – úgymond – a rendőrök sértő hangnemben beszéltek vele.¹⁰⁷ Nem tudott azonban ezt alátámasztó bizonyítékot (tanúvallomást stb.) felmutatni, s így a panasznak ezt az elemét már a Bizottság is elutasította¹⁰⁸, ezért a cigány problémakör az ügy későbbi, illetve bírósági fázisaiban már nem merült fel. A panaszosok az ügy érdemét tekintve azonban sikerrel jártak, mivel panaszuk több pontja (a bolgár nyomozati gyakorlat, az őrizetbe vétel szabályai, a testi fenytetésre vonatkozó panasz kivizsgálásának elmulasztása) megalapozott volt, s így az Emberi Jogok Európai Bírósága – mindenekelőtt a klasszikus büntetőeljárás garanciákat, köztük a *habeas corpus* szabályt biztosító 5. cikk¹⁰⁹ megsértése miatt – elmarasztalta Bulgáriát.

Újabban azonban a roma-ügyeket illetően is nagyobb megértést tanúsít a Bíróság.

A *Čonka c. Belgium*¹¹⁰ ügy háttérében egy többé-kevésbé egyszerre, és a belga hatóságok szerint szervezettnek tűnő módon érkező, politikai menekültstátust kérő szlovákiai cigányokkal szembeni fellépés volt. A kérelem alapjául a Čonka család „bőrfejük” zaklatására, s azzal szembeni hatósági passzivitásra hivatkozott. A belga hatóságok a Čonka család tagjainak előadásában számos ellentmondást fedeztek fel, de ahelyett, hogy az egyéni elbírálás során utasították volna vissza a ténybelileg megkérdőjelezhető, betanultnak tűnő történeten alapuló kérelmet, adategyeztetés címén berendelték a kérelmezőket, majd kitoloncolták őket érdemi vizsgálat, jogorvoslati lehetőség nélkül. A Bíróság megítélése szerint mindenekelőtt az 5. cikk¹¹¹ (*habeas corpus*), valamint a 4. kiegészítő jegyzőkönyv 4. cikke¹¹² szenvedett sérelmet.

A *Velikova c. Bulgária*¹¹³ ügyben a marhalopással gyanúsított cigány férfi, Tsonchev őrizetben tartása során bekövetkezett halálának körülményeit akarta tisztázni az élettárs, Velikova. A Bíróság megállapította Bulgária felelősségét az élethez való jogot védő 2. cikk megsértése miatt. Bulgária felelőssége egyértelmű és vitathatatlan volt, az igazán érdekes azonban az, hogy a non-diszkriminációs 14. cikk megsértését is panaszolta Velikova, érte ezalatt a bolgár rendőrök cigányellenes elfogultságát. A Bíróság azonban ekkor még úgy ítélte meg, hogy *minden gyanún felül állóan* nem sikerült bizonyítani, hogy a nem megfelelő bánásmód rasszista indíttatású lett volna, s ugyanez motiválta volna a szükséges vizsgálatok elmulasztását, „jöllehet a panasz valóban komoly érveken alapul”¹¹⁴.

A Bíróság a *Nachova c. Bulgária ügyben*¹¹⁵ viszont másként látta a problémát, igaz, ekkor már figyelembe vette a hasonló természetű panaszok ismétlődését. Anguelov és Petkov, két cigány származású munkaszolgálatos katonára engedély nélkül távozott századától („dobbantott” a magyar katonai szakzsargon szerint), az utánuk küldött katonai rendészalakulat megtalálta őket, és megrohamozta azt az épületet, ahol megbújtak. A két szökött katonára a támadásban életét veszítette. A megölt katonák hozzátartozói, akár csak a Velikova ügyben, a 2. cikk és a 14. cikk sérelmét panaszolták, ideértve azt, hogy a hatóságok faji elfogultság miatt nem vizsgálták ki, hogyan történhetett az, hogy egy viszonylag enyhébb súlyú függelemsértés ilyen tragédiába torkollik. A Bíróság igazat adott nekik mindkét cikk tekintetében. A Bíróság elvi élő megállapítása, hogy „azokban az esetekben, amikor a hatóságok nem vizsgálták ki az állam ügynökei által elkövetett erőszakos cselekményeket, és figyelmen kívül hagyták az esetleges diszkrimináció bizonyítékait, a 14. cikk értelmében benyújtott panaszok esetében ez negatív hatást eredményez, azaz megfordítja a bizonyítási terhet”.¹¹⁶ A Bíróság szerint azonban a bolgár kormány nem produkált semmilyen hihehető magyarázatot azokra a tényekre, amelyek alapján arra lehet következtetni, hogy a lövöldözést a romák iránti diszkriminatív attitűd robbantotta ki.¹¹⁷

A *Balogh c. Magyarország ügyben*¹¹⁸ a miskolci származású, szénkereskedelemmel foglalkozó panaszos azt sérelmezte, hogy 1995-ben Orosházán a rendőrség bántalmazta őt, dobhártya repedést okozva, amikor lopás gyanúja miatt letartóztatták és az őrszobára vitték. Elbocsátásakor a rendőrök elmondása szerint azt kiáltották utána, hogy „És mond meg a miskolci cigányoknak, jobb, ha be sem teszik a lábukat Orosházára!” Balogh urat utóbb a diósgyőri kórházban kezelték, és dr. V. kezelőorvos – a betegétől kapott információk alapján – értesítette a rendőrséget, az orosházi események után mintegy két héttel. A rendőrség megindította az eljárást az akkor szol-

gálatban levő S. és K. rendőrtisztek ellen, azonban utóbb azt bizonyíték hiányában lezárta. Balogh úr mindenekelőtt a 3. cikk¹¹⁹ és a 14. cikk sérelmét panaszolta. A Bíróság megállapította a 3. cikk sérelmét, mivel „a kormány nem tudta kielégítően bizonyítani, hogy a panaszos sérülései máskor keletkeztek, mint az őrszobán”.¹²⁰ És egyáltalán a szabadságuktól megfosztott személyekkel szemben bármilyen erőszak – hacsak nem volt szigorúan szükségszerű – az emberi méltóságot sérti.¹²¹ Nem állapította meg azonban a diszkriminációt, mivel úgy ítélte meg, hogy nem tudott *minden gyanún felül állóan* meggyőződni arról, hogy *in concreto* rasszista megjegyzések hangzottak volna el, és a közbeszédszerű hírek úgy általában a rendőrök állítólagos cigányellenességéről nem elegendőek.¹²² Ebben az ügyben érezhetően visszaköszön az Assenov, Velikova és Nachova ügyek problematikája: Bulgáriával szemben Magyarország esetében értékelte a Bíróság, hogy beindult az eljárás, ráadásul kvázi hivatalból, hiszen nem a panaszos, hanem orvosa kezdeményezte: azt tartotta azonban hibának, hogy a magyar hatóságok leállították az eljárást, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy S. és K. rendőrtisztekkel szemben nincs annyi bizonyíték, ami alapot adna a vádemelésre. A Bíróság szerint hiba volt azonosítani a konkrét személyek elleni nyomozást az ügy kivizsgálásával.

A *Molnár c. Magyarország* ügyben¹²³ a roma származású vevő ingatlan adásvételi szerződésének érvénytelenítésére irányuló eljárás indokolatlan elhúzódása minősült a 6. cikk sérelmének, azaz ésszerű időn belül nem sikerült lezárni az ügyet. Érdekes azonban, hogy az ítélet szükségesnek tartja explicit módon megjelölni a panaszos származását¹²⁴, azonban utána a feldolgozott tényállásban semmi sem utal arra, hogy ez szerepet játszott volna az ügyben.

4. Konklúziók

A fentiek alapján jól látható, hogy figyelemre méltóan megújult az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata, megértőbbé vált a kisebbségi problematika iránt, ideértve a nyelvi kisebbségeket és a roma kisebbséget is. Figyelembe kell azonban venni, hogy a jelen tanulmányban bemutatott ügyek nem valamiféle válogatást jelentenek a joggyakorlatból, hanem lefedik a tárgyalt időszak kisebbségvédelmi vonatkozású ügyeit: ez a mintegy húsz ügy elenyésző töredéke csak a strasbourgi joggyakorlatnak. Az Emberi Jogok Európai Bírósága természetéből fakadóan konzervatív testület, jóval visszafogottabb a politikusoknál, nem-kormányzati és egyéb jogvédő szervezeteknél, akik gyakran inkább a reményeiket láttatják európai standardokként. Azt is lehet azonban látni, hogy a sikeres perlésben szerepet játszott az, hogy meg lehetett találni azokat a pontokat, ahol a klasszi-

kus kisebbségi probléma klasszikus emberi joggal kapcsolódik egybe. S nagy valószínűséggel állítható, hogy a perspektívák is ebben az irányban mutatnak, határainkon belül és túl.

Jegyzetek

¹ „A jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságjogok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, *nemzeti kisebbséghez tartozás*, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.”

² Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 25. cikke az egyéni panaszjogot az alábbi megfogalmazásban rögzíti: „(1) A Bizottság természetes személy, nem-kormányzati szervezet vagy egyének csoportja által az Európa Tanács Főtitkárához intézett kérelmeket fogadhat el, ha az említettek állítják, hogy a jelen Egyezményben meghatározott jogok valamely magas szerződő fél általi megsértésének áldozatai, amennyiben az a magas szerződő fél, amely ellen panaszt emeltek, kijelentette, hogy elismeri a Bizottság illetékességét ilyen kérelmek átvételére. [...]”

³ Lásd mindenekelőtt az 1. Jegyzőkönyv 2. cikkét (művelődéshez való jog), 3. cikkét (szabad, hiteles választások) és a 4. Jegyzőkönyv 4. cikkét (külföldiek kollektív kiutasításának tilalma).

⁴ Lásd erről részletesen Ronny Abraham kommentárját: In Pettiti, Louis-Edmond – Decaux, Emmanuel – Imbert, Pierre-Henri: *La Convention européenne des droits de l'homme* (Economica 1995 Paris) különösen az 579–590. oldalakat; Grád András: *Kézikönyv a strasbourgi emberi jogi ítélkezésről*, Hvgorac, Budapest, 1998, különösen a 42–46. oldalakat.

⁵ Lásd a végső soron békés megegyezéssel végződött, s így a Bíróság elé nem került Ausztria c. Olaszország ügyet (1960), ami a dél-tiroli autonomista mozgalmak terrorista szárnyának tagjaival szembeni eljárási szabálysértéseket panaszolta. Lásd továbbá az Egyesült Királysággal szembeni észak-ír ügyeket, akár állami (1978. január 18-i ítélet az Írország c. Egyesült Királyság ügyben stb.), akár egyéni panasz formájában (1961. július 1-i ítélet a Lawless c. Egyesült Királyság ügyben; 1988. november 29-i ítélet a Brogan c. Egyesült Királyság ügyben; 1994. október 28-i ítélet a Murray c. Egyesült Királyság ügyben; 1996. február 8-i ítélet a John Murray c. Egyesült Királyság ügyben, stb.) kerültek is a strasbourgi fórumok elé. A 90-es években pedig sorozatban nyertek pert Törökországgal szemben a kurd panaszosok, akik rendszerint PKK-tagság után nyomozó rendőrhatalóságok eljárási módját vagy a hadseregnek a „terroristaellenes akciók” örvén megfélemlítő, a 10. és 11. cikket sértő fellépését panaszolták. (Az 1999. december 8-i ítélet a Szabadság és Demokrácia Pártja [Freedom and Democratic Party (ÖZDEP)] c. Törökország ügyben; az 1999. július 8-i ítéletet az Arslan c. Törökország ügyben; az 1999. július 8-i ítéletet a

Tanrikulu c. Törökország ügyben; az 1998. május 25-i ítéletet a Szocialista Párt és mások [Socialist Party and others] c. Törökország ügyben; az 1998. január 30-i ítéletet az Egyesült Törökországi Kommunista Párt [United Communist Party of Turkey] c. Törökország ügyben. Nemrégiben pedig állam-állam elleni panaszt adott be Törökországgal szemben Dánia: a dán állampolgárságú kurd Koc-csal szembeni otthoni brutális bánásmód miatt, ami végső soron 2000. április 4-én békés megegyezéssel zárult.)

⁶ „La jouissance des droits et libertés reconnus dans la présente Convention doit être assurée, sans distinction aucune, fondée notamment sur le sexe, la race, la couleur, la langue, la religion, les opinions politiques ou toutes autres opinions, l’origine nationale ou sociale, l’appartenance à une minorité nationale, la fortune, la naissance ou toute autre situation.”

⁷ „The enjoyment of the rights and freedoms set forth in this Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with a national minority, property, birth or other status.”

⁸ A belgiumi oktatásügy nyelvi rendszere egyes aspektusainak ügye:
- 1968. július 23.: érdemi ítélet 9. §.

⁹ Uo.

¹⁰ Lásd a belga nyelvi ügyben hozott ítélet 7. §-át!

¹¹ A bírósági és bizottsági joggyakorlatnak kisebbségvédelmi szempontú elemzéséhez lásd például Hillgruber, Christian – Jestaedt, Matthias: *The European Convention on Human Rights and the Protection of National Minorities*, Verlag Wissenschaft und Politik, Köln, 1994.; Case-law of the European Commission and Court of Human Rights, memorandum prepared by the Secretariat of the European Commission of Human Rights, AS/Jur (43) 27 rev.

¹² A belgiumi oktatásügy nyelvi rendszere egyes aspektusainak ügye:
- 1967. február 9.: ítélet a pergátló kifogások tárgyában;
- 1968. július 23.: érdemi ítélet. (A közölt idézeteket az érdemi ítéletből vesszük.)

¹³ 1. Jegyzőkönyv 2. cikk: „Senkitől sem lehet megtagadni a művelődéshez való jogot. Az oktatás és tanítás területén meglévő állami feladatkörök gyakorlása során tiszteletben kell tartani a szülők vallási és világnézeti meggyőződésével összhangban lévő oktatáshoz és tanításhoz való jogot.”

¹⁴ 8. cikk.

„1. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák.

2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy erkölcsök védelme, mások jogainak és szabadságjogainak védelme érdekében szükséges.”

¹⁵ Kraainem, Drogenbos, Linkebeek, Rhode St Genese, Wommel, Wezembeek-Oppem.

¹⁶ A lengyel felső-sziléziai német általános iskolákba való kisebbségi gyerekek felvételének ügye

CPJI Série A/ no. 15. 32–33. és 40–41.

¹⁷ 1987. március 2.

¹⁸ Rhode St Genese, illetve Vilvorde.

¹⁹ 1. Jegyzőkönyv 3. cikk:

„A magas szerződő felek kötelezik magukat arra, hogy ésszerű időközönként titkos szavazással szabad választásokat tartanak olyan körülmények között, melyek a törvényhozó testület megválasztását illetően biztosítják a nép véleményének kifejezését.”

²⁰ Lásd a Mathieu-Mohin és Clerfayt ügyben hozott ítélet 54. §-át!

²¹ Lásd a Mathieu-Mohin és Clerfayt ügyben hozott ítélet 57. §-át.

²² Uo.

²³ Uo.

²⁴ 1978. április 25.

²⁵ A panaszos Tyrer szerint az Egyezmény 1,3, 8,13. és 14. cikkei szenvedtek sérelmet. 1. cikk: „A magas szerződő felek biztosítják a joghatóságuk alatt álló minden személy számára a jelen Egyezmény I. fejezetében meghatározott jogokat és szabadságokat.”

3. cikk : „Senkit sem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”

8. cikk : szövegét a 14. lábjegyzetben már idéztük.

13. cikk: „Bárminek, akinek a jelen Egyezményben meghatározott jogait és szabadságjogait megsértették, joga van ahhoz, hogy a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha e jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg.”

A 14. cikk szövegét az 2. lábjegyzetben már idéztük.

²⁶ A 63. cikk szerint ugyanis

„1. Az Egyezmény megerősítése alkalmával vagy ezt követően bármikor bármely állam az Európa Tanács Főtitkárához intézett értesítéssel kijelentheti, hogy az Egyezmény minden olyan területre, vagy e terület egy részére terjed ki, melyek nemzetközi kapcsolataiért felelősséget visel.

[...]

3. A jelen Egyezmény rendelkezéseit azonban az ilyen területeken a helyi követelményekre kellő tekintettel kell alkalmazni.”

(1953. október 23-án az Egyesült Királyság értesítette a Főtitkárt, hogy az Egyezmény hatálya mely területekre terjed ki. A listán ekkor a Man-sziget is szerepelt.)

²⁷ Tyrer ügy: 38. §.

²⁸ Uo.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

³¹ Uo.

³² 1986. november 24.

³³ Az ügyben az alábbi cikkek megsértését panaszolták:

6. cikk:

„1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság méltányosan, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogaival és kötelezettségeivel kapcsolatos jogvitájában [...]”

8. és 14. cikk (lásd a 15. és 2. lábjegyzetben)

18. cikk:

„A jelen Egyezményben az említett jogokkal és szabadságjogokkal kapcsolatban megengedett korlátozásokat csak az előírt célokból lehet alkalmazni.”

1. Jegyzőkönyv 1. cikk:

„Minden természetes vagy jogi személynek joga van javai tiszteletben tartásához. Senkit sem lehet tulajdonától megfosztani, kivéve, ha ez közérdekből, és a törvényben meghatározott feltételek mellett, valamint a nemzetközi jog általános elvei szerint történik.

Az előző bekezdésben foglaltak nem korlátozzák az államok jogát olyan törvények alkalmazásában, melyeket szükségesnek ítélnék a javaknak a köz érdekében történő használatának szabályozása, illetőleg adók, más közterhek vagy pénztartozások megfizetésének biztosítása céljából.”

4. Jegyzőkönyv 2. cikk:

„1. Mindazokat, akik jogszerűen tartózkodnak egy állam területén, megilleti a mozgásszabadság és a lakhely szabad megválasztásának joga.

3. E jogokat kizárólag csak olyan, a törvényekkel összhangban lévő korlátozásoknak lehet alávetni, melyek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság vagy a köz biztonsága érdekében, a közrend (»ordre public«) fenntartásához, a bűnmegelőzéshez, a közegészség vagy az erkölcsök védelméhez, illetőleg mások jogainak és szabadságjogainak megővéséhez szükségesek.

4. Az 1. bekezdésben elismert jogokat bizonyos, meghatározott körzetekben alá lehet vetni olyan, a törvény által elrendelt korlátozásoknak is, melyeket egy demokratikus társadalomban a köz érdekei igazolnak.”

2. Mindenki szabadon elhagyhat minden országot, beleértve saját országát is.”

³⁴ Lásd a Gillow ügyben hozott ítélet 54. §-át!

³⁵ Lásd a Gillow ügyben hozott ítélet 55. §-át!

³⁶ Az 1. Jegyzőkönyv 4. cikke és a 4. Jegyzőkönyv 5. cikke azonos szövegű 1. bekezdést tartalmaz:

„Minden magas szerződő fél e jegyzőkönyv aláírásakor vagy megerősítésekor, vagy bármely későbbi időpontban az Európa Tanács Főtitkárával közölheti, hogy mennyiben kötelezi magát az e jegyzőkönyv rendelkezéseinek azon, a nyilatkozatban megjelölt ama területeken való alkalmazására, melynek nemzetközi kapcsolatainak biztosításáért ő a felelős.”

³⁷ 1999. december 14.

³⁸ Így az 1913. május 17-i athéni béke 11. cikke az alábbiakat rögzítette:

„A Görögországhoz átszatolt és görög igazgatás alá kerülő helységek lakosainak életét, javait, becsületét, vallását és szokásait szigorúan tiszteletben kell tartani. Ugyanazokat a polgári és politikai jogokat fogják élvezni, mint a hellén polgárok. A muzulmánok számára a vallás szabadságát és a vallás nyilvános gyakorlását biztosítani fogják.[...]”

Semmilyen sérelem nem érheti a létező vagy esetleg a későbbiekben létesítendő muzulmán közösségek autonómiáját és szervezeti felépítését, az őket megillető javak és ingatlanok kezelését. [...]

Minden muftit, a saját kerületében, az ottani muzulmánok fognak megválasztani. [...]

A muftik, túl a pusztán vallási teendőkön és a Vakuf-javak igazgatásának felügyeletén, joghatóságot gyakorolnak a muzulmánok között a házasság, válás, tartási kötelezettségek (nefaca), gyámság, felügyelet, nagykorúsítás, iszlám végrendelet és a »mutévelli« poszton »Tévliet« való utódlás tekintetében. A muftik által hozott ítéleteket az illetékes hellén hatóságok végrehajtják. Jogutódlási viták esetén az érdekelt muzulmán felek, előzetes meg egyezés alapján a muftihoz, mint választott bíróhoz fordulhatnak. Az így meghozott választott bírói ítélet ellen az országban a rendes bíróságok előtti szokásos jogorvoslatok érvényesíthetők, kivéve, ha ezt kifejezetten kizáró megállapodást kötöttek.”

³⁹ Lásd a Serif c. Görögország ügyben hozott ítélet 22. §-át!

⁴⁰ Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 9. cikke az alábbiakat tartalmazza:

„(1) Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a válásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.

(2) A vallás vagy meggyőződés kifejezésre juttatásának szabadságát csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek.”

⁴¹ Lásd például a Kokkinakis c. Görögország (1993. május 25.), Manoussakis c. Görögország (1996. szeptember 26.), Tsirlis és Kolumpas c. Görögország (1997. május 29.), Georgiadis c. Görögország (1997. május 29.) ügyekben hozott ítéleteket!

⁴² Lásd a Serif c. Görögország ügyben hozott ítélet 46. §-át!

⁴³ Lásd a Serif c. Görögország ügyben hozott ítélet 38. §-át, amelyik visszautal a Kokkinakis c. Görögország ítélet 31. §-ára!

⁴⁴ Lásd a Serif c. Görögország ügyben hozott ítélet 39. §-át!

⁴⁵ Lásd a Serif c. Görögország ügyben hozott ítélet 40–41. §-ait!

⁴⁶ Study on the Legal Validity of Undertakings concerning Minorities, doc E/CN/4/367 (7th April 1950).

⁴⁷ Így például az 1955. évi osztrák alkotmány 149. cikk 1. paragrafusa hatályosnak nyilvánította az 1919. évi saint-germaini szerződés 62–69. cikkeit.

⁴⁸ Lásd például: Türk, Danilo: Les droits des minorités en Europe. In Giordan (ed): *Les Minorités en Europe*, Kimé, Paris, 1992. 451.; Eide, Asbjörn: Protection of minorities. Possible ways and means of facilitating the peaceful and constructive solution of problems involving minorities, E/CN.4/Sub.2/1993/34 (10 August 1993) § 112, 25.; Buergenthal-Kiss: La protection internationale des droits de l'homme, Engel, Kehl/Strasbourg, 1991. 7.

⁴⁹ „A Bíróság az imént emlékeztetett arra [...], hogy Bosznia-Hercegovina képviselője arra utalt, kormánya érvényesíteni kívánja a joghatóság kiegészítő alapjaként [...] a Szö-

vetséges és Társult Főhatalmak [...] és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság között 1919. szeptember 10-én aláírt szerződést. [...] Ennek I. fejezete a kisebbségek védelmére vonatkozik. [...] A Bíróság úgy tekinti, hogy abban a mértékben, amennyiben Jugoszláviát az 1919. évi szerződés mint a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság jogutódját esetleg köti, ezek a kötelezettségek a jelenlegi területe tekintetében állnának fenn; meg kell azonban állapítania, hogy Bosznia-Hercegovina nem terjesztett elő semmilyen kérelmet a jugoszláviai kisebbségekkel való bánásmód tekintetében. E körülmények között tehát a Bíróság nem tarthatja az 1919. évi szerződést olyannak, mint amelyre az adott esetben joghatóságát alapíthatná.” CIJ: 1996. július 11-i ítélet a pergátló kifogások tárgyában a *népirtás bűncselekményének megelőzéséről és megtorlásáról* szóló egyezmény alkalmazásának ügyében, Rec. 1996. 38. paragrafus, 619–620.

Figyelmet érdemel mindenesetre maga a tény, hogy a Nemzetközi Bíróság az egykori főtitkári jelentés dacára belement az egyezmény területi hatályosságának elvi vizsgálatába.

⁵⁰ Lásd a Serif c. Görögország ügyben hozott ítélet 42. §-át, amelyik visszaüt a Manoussakis és társai c. Görögország ítélet 42. §-ára!

⁵¹ Lásd a Serif c. Görögország ügyben hozott ítélet 43–45. §-ait!

⁵² Lásd a Serif c. Görögország ügyben hozott ítélet 49. §-át, amelyik visszaüt a Kokkinakis c. Görögország ítélet 31–33. §-aira!

⁵³ Lásd a Serif c. Görögország ügyben hozott ítélet 50. §-át, amelyik visszaüt a Wingrove c. Egyesült Királyság (1996. november 25.) ítélet 53. §-ára!

⁵⁴ Lásd a Serif c. Görögország ügyben hozott ítélet 51. §-át!

⁵⁵ Lásd a Serif c. Görögország ügyben hozott ítélet 52. §-át!

⁵⁶ Lásd a Serif c. Görögország ügyben hozott ítélet 53. §-t, amelyik felidézi az *Ärzte für das Leben* (1988. június 21.) ítéletben mondottakat!

⁵⁷ 10. cikk : „(1) Mindenkinnek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon tekintet nélkül, és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson. Ez a cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgókép -vállalatok működését engedélyezéshez kössék.

(2) E kötelezettségekkel és felelőséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényekben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükségesek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sérthetetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása vagy a bírságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából.”

⁵⁸ Lásd a Serif c. Görögország ítélet 57. §-át!

⁵⁹ Itt most eltekintünk annak vizsgálatától, hogy a görögországi törökökről vagy görögországi muzulmánokról, vagy – már az elnevezés is bizarr egy görög számára – görög muzulmánokról van-e szó. Nehéz egyértelmű döntést hozni ott, ahol az alkotmányos megközelítés eltér a tudományostól, s ráadásul a nemzetközi jog maga sem tud általánosan elfogadott definíciót adni. A magyar nemzetközi jogi szakírók közül pedig tagadhatatlanul ér-

dekes Nagy Károly álláspontja: „A vallási kisebbség fogalma csak ott fed le önálló kisebbséget, ahol az elhatárolás nem lehetséges nemzeti, nyelvi vagy etnikai alapon.” Nagy Károly: *Le sujet du droit des peuples à disposer d'eux-mêmes, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Juridica et Politica*, Tomus LIII Fasciculus 19, 1998. 278.

⁶⁰ Lásd a Serif c. Görögország ítélet 43, 46. és 53. paragrafusait!

⁶¹ Lásd a Serif c. Görögország ítélet 48. §-át!

⁶² „A kisebbséghez tartozó személyek identitását védeni és fejleszteni – mindez szükségképpen feltételezi maguknak a nemzeti kisebbségeknek és demokratikus intézményeiknek a védelmét.” Herczegh, Géza: *Droits individuels - droits collectifs (Mythes et Réalités)*, In *Les hommes et l'environnement - Etudes en hommage à Alexandre Kiss*, Frison-Roche, Paris, 1998. 186–187.

⁶³ Nicolas Levrat az Emberi Jogok Európai Bíróságának a Young, James and Webster (1981. augusztus 13.) ügyben hozott ítéletében kimondottakat [63.§: „a demokrácia nemcsak a többség állandó felsőbbségét jelenti, hanem egy olyan egyensúlyt, amely a kisebbség számára méltányos elbánást jelent, és ami elkerüli a hatalmi pozícióval való visszaélést”] ebben az értelemben kiterjeszti a nemzeti kisebbségi intézményeket megillető jogvédelemre is. L. Levrat, Nicolas: *Minorités et démocratie, Civitas Europa*, 1998/1. 78.

⁶⁴ „A területi megoszlás bizonyos formája praktikus lehet egy etnikai csoport léte és identitása megőrzése szempontjából, feltéve, hogy demokratikus és nem etnokratikus tartalmúak. Hogy van-e ilyen általános alanyi jog, az jóval kétségesebb. Lehetnek azonban bizonyos szerzett jogok, mint a korábban élvezett autonómiák [...], amelyek mellett nem lehet csak úgy elmenni.” Eide: *i.m.* 88. §, 19.

⁶⁵ Lásd ebben az értelemben: Decaux, Emmanuel: *Les tentatives de prévention et de règlement des conflits minoritaires en Europe*. In Audéoud, O. – Mouton, J-D. – Pierré-Caps, S.: *L'Etat multinational et l'Europe*, Presses Universitaires de Nancy, Nancy, 1997. 104.; Hillgruber, Christian – Jestaedt, Matthias: *i.m.* 102.; Bán Tamás: A kisebbségvédelem szolgálatába állítható nemzetközi egyezményekről, *Magyar Kisebbség*, 1996/4. (6.) 161.

⁶⁶ 2000. október 26.

⁶⁷ Nevezetesen az Egyezmény 6, 9, 11, 13. cikkét és az 1. Jegyzőkönyv 1. cikkét. A 11. cikket leszámítva a többi fentebb már idéztük.

11. cikk:

„1. Mindenkinek joga van a békés célú gyülekezés szabadságához és a másokkal való egyesülési szabadsághoz, beleértve érdekei védelmében a szakszervezetek alapítását és az azokhoz való csatlakozásnak a jogát.

2. E jogok gyakorlását csak a törvényben meghatározott olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság vagy közbiztonság, a zavargás vagy bűncselekmény megakadályozása, a közegészség, az erkölcsök, illetőleg mások jogai és szabadságjogai védelme érdekében szükségesek. E cikk nem képezi akadályát annak, hogy e jogoknak a fegyveres erők, a rendőrség vagy az államigazgatás tagjai által történő gyakorlását a törvény korlátozza.”

⁶⁸ Lásd a Hasan és Chaush ügyben hozott ítélet 62. §-át!

- ⁶⁹ 2001. december 13.
- ⁷⁰ 1957. november 16, Spanyolország c. Franciaország, RSA XII 285.
- ⁷¹ Lásd a Besszarábiai metropolita egyház c. Moldova ügyben hozott ítélet 125. §-át!
- ⁷² Lásd a Besszarábiai metropolita egyház c. Moldova ügyben hozott ítélet 129. §-át!
- ⁷³ 2001. október 2.
- ⁷⁴ A 11. cikket a 67. lábjegyzetben idéztük.
- ⁷⁵ Lásd a Stankov és Ilinden Egyesült Macedón Szervezet c. Bulgária ügyben hozott ítélet 97. §-át!
- ⁷⁶ Lásd a Stankov és Ilinden Egyesült Macedón Szervezet c. Bulgária ügyben hozott ítélet 98. §-át!
- ⁷⁷ 2001. december 20.
- ⁷⁸ Az egyesülési szabadságot a 8. cikk biztosítja, amelyet a 14. lábjegyzetben idéztünk.
- ⁷⁹ Lásd a Gorzelik c. Lengyelország ügyben hozott ítélet 66. §-át!
- ⁸⁰ 2000. június 27.
- ⁸¹ Lásd a Raif Oglu ügyben hozott ítélet 11. §-át!
- ⁸² Raif Oglu az Egyezmény 6. cikkének sérelmére hivatkozott. A 6. cikk szövegét már idéztük.
- ⁸³ Lásd a Raif Oglu ügyben hozott ítélet 15–23. §-ait!
- ⁸⁴ Lásd a Raif Oglu ügyben hozott ítélet 25–26. §-ait!
- ⁸⁵ 2000. július 6.
- ⁸⁶ Lásd a Tsingour c. Görögország ügyben hozott ítélet 7–8. §-ait!
- ⁸⁷ Lásd a Tsingour c. Görögország ügyben hozott ítélet 21 és 23. §-ait!
- ⁸⁸ 2003. október 2.
- ⁸⁹ A 10. cikk szövegét az 58. lábjegyzetben már ismertettük.
- ⁹⁰ Lásd a Kizilyaprak c. Törökország ügyben hozott ítélet 40. §-át!
- ⁹¹ 2002. április 9.
- ⁹² Lásd a Podkolzina c. Lettország ügyben hozott ítélet 36. §-át!
- ⁹³ 2003. október 9.
- ⁹⁴ Lásd Slivenko c. Lettország ügyben hozott ítélet 131–133. §-ait!
- ⁹⁵ A 8. cikket a 15. lábjegyzetben ismertettük.
- ⁹⁶ 1992. szeptember 24-i ítélet a Kolompár c. Belgium ügyben.
- ⁹⁷ 1996. szeptember 25.
- ⁹⁸ A 8. cikket a 15. lábjegyzetben ismertettük.
- ⁹⁹ Lásd a Buckley c. Egyesült Királyság ügyben hozott ítélet 84. §-át!
- ¹⁰⁰ 2001. január 18.
- ¹⁰¹ 2001. január 18. Az ügy tényállása igen hasonlít a Chapman ügyre, és a két ítélet érvrendszere szó szerint azonos.
- ¹⁰² 2001. január 18. Akárcsak a Beard ügyé, ennek a tényállása igen hasonlít a Chapman ügyre, szó szerinti azonosságú érvrendszerekkel.
- ¹⁰³ Lásd Chapman c. Egyesült Királyság ügyben hozott ítélet 102. §-át!
- ¹⁰⁴ Lásd Chapman c. Egyesült Királyság ügyben hozott ítélet 93. §-át!
- ¹⁰⁵ Lásd Chapman c. Egyesült Királyság ügyben hozott ítélet 94. §-át!

¹⁰⁶ 1998. október 28.

¹⁰⁷ A panaszos a 3. cikk sérelmére hivatkozott. A 3. cikket a 25. lábjegyzetben már idéztük.

¹⁰⁸ Lásd a Bizottságnak az 1997. július 10-i, az Assenov és társai c. Bulgária ügyben elfogadott jelentésének 84–97. §-ait és különösen a 97. §-t!

¹⁰⁹ 5. cikk: „1. Mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra. Szabadságtól csak az alábbi esetekben és a törvényben meghatározott eljárás alapján lehet megfosztani.

[...]

3. E cikk 1. bekezdésének rendelkezésével összhangban letartóztatott vagy őrizetbe vett minden személyt haladéktalanul bíró vagy bírói hatáskörrel a törvény által felruházott más tisztségviselő elé kell állítani [...]

4. Minden szabadságától letartóztatás vagy őrizetbe vétel folytán megfosztott személynek joga van olyan eljáráshoz, mely során őrizetbe vételének törvényességéről a bíróság haladéktalanul dönt, és törvényellenes őrizetbe vétele esetében szabadlábra helyezését rendeli el.”

¹¹⁰ 2002. február 5.

¹¹¹ Az 5. cikket az fenti 110. lábjegyzetben idéztük.

¹¹² 4. jegyzőkönyv 4. cikk: „Tilos a külföldiek kollektív kiutasítása.”

¹¹³ 2000. május 18.

¹¹⁴ Lásd a Velikova c. Bulgária ügyben hozott ítélet 94. §-át!

¹¹⁵ 2004. február 26.

¹¹⁶ Lásd a Nachova c. Bulgária ügyben hozott ítélet 169. §-át!

¹¹⁷ Lásd a Nachova c. Bulgária ügyben hozott ítélet 172. §-át!

¹¹⁸ 2004. július 20.

¹¹⁹ A 3. cikket a 26. lábjegyzetben már idéztük.

¹²⁰ Lásd a Balogh c. Magyarország ügyben hozott ítélet 52. §-át!

¹²¹ Lásd a Balogh c. Magyarország ügyben hozott ítélet 53. §-át!

¹²² Lásd a Balogh c. Magyarország ügyben hozott ítélet 77. §-át!

¹²³ 2004. október 5.

¹²⁴ Lásd a Molnár c. Magyarország ügyben hozott ítélet 4. §-át!